

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Lina Virbickaitė

Dieninio sk. Teisės ir valdymo studijų programos TVmd 4 – 01 gr. studentė

KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Doc. dr. V. Sinkevičius

Katedros vedėjas –

Prof. dr. E.Jarašiūnas

Vilnius 2005

TURINYS

ĮVADAS	3
LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIS STATUSAS	4
1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiklos teisiniai pagrindai.....	4
1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcija.....	12
1.2.1. Teisės aktų konstitucingumo tyrimas	13
1.2.2. Konstitucinio Teismo išvadų teikimas	20
1.3. Teisė kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą	26
1.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai	28
2. KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBOS	31
2.1. Negaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimas	32
2.2. Priimtų, bet dar neįsigaliojusių teisės aktų konstitucingumo tyrimas	37
2.3. Konstitucingumo tyrimo ribų išplėtimas	38
2.3.1. Teisės akto atitikties kitiems Konstitucijos straipsniams, nei nurodyta pareiškėjo, tyrimas	39
2.3.2. Kitų teisės aktų, nei nurodyta pareiškėjo, tyrimas	42
2.4. Konstitucinių įstatymų atitikimas Konstitucijai	46
2.5. Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumas	48
2.6. Oficialiai neskelbiamų teisės aktų konstitucingumo tyrimas	49
2.7. Teisės akto teksto autentiškumo problema konstitucinio tyrimo metu	52
IŠVADOS	54
LITERATŪRA	56
SANTRAUKA	61
Summary	62

ĮVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucija – pirminis ir aukščiausios teisinės galios aktas, kuriame įtvirtinami ne tik valstybės valdžios struktūros, kompetencijos, tarpusavio santykiai, bet ir nustatomi itin svarbūs žmogaus teisinės padėties pagrindai. Konstitucijos viršenybė – pagrindinė demokratinės, teisinės valstybės egzistavimo prielaida. Konstitucijos viršenybės ir absoliutaus jos laikymosi užtikrinimo garantas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

Konstitucinio Teismo kompetencijos klausimai nėra nauji konstitucinės teisės moksle. Šiuos klausimus plačiai nagrinėjo J.Žilys, prof. E.Jarašiūnas, V.Sinkevičius, prof. T.Birmontienė. Daugelis diskusinių klausimų keliami įvairiose konferencijose. Išsamiai Konstitucinio Teismo jurisdikcijos klausimai aptarti prof. E. Kūrio skaitytame pranešime „Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija“. Konstitucinio Teismo beveik trylikos metų veiklos praktika yra pakankamai trumpas laiko tarpas konstitucinės doktrinos formavimuisi ir nuolatos kelia aktualius mokslinius klausimus.

Temos problematiškumas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikciją apibrėžia Konstitucijos 102 ir 105 straipsnių nuostatos. Pagal jas Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštaruoja Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, taip pat, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštaruoja Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai. Nurodytos Konstitucijos nuostatos iš pirmo žvilgsnio atrodo visiškai aiškios, tačiau jos leidžia išvelgti tam tikrus Konstitucinio Teismo jurisdikcijos probleminius aspektus, susijusius su nebegaliojančių ar dar neįsigaliojusių teisės aktų, konstitucinių įstatymų konstitucingumu, vertinant teisės aktų atitikimą ne tik Konstitucijos straipsniams, bet ir konstituciniams principams ir pan.

Mokslinio darbo dalykas - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo konstituciniai įgaliojimai vertinant teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

Šio darbo tikslas – atskleisti naujas Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas ir pateikti jų argumentaciją Konstitucinio Teismo nutarimuose.

Šiam tikslui pasiekti iškelti pagrindiniai **darbo uždaviniai**:

1. apibūdinti esminius Konstitucinio Teismo statuso elementus detaliau aptariant Teismo veiklos teisinio reglamentavimo klausimus, Teismo kompetenciją, jo priimamų aktų ypatybes ir vietą teisės šaltinių sistemoje.
2. suformuluoti probleminius teisės aktų konstitucingumo tikrinimo aspektus ir išnagrinėti Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktus motyvuotus aiškinimus šiais klausimais.

Mokslinio darbo metodai. Tiriant pasirinktą darbo dalyką taikomi loginis – analitinis, sisteminės analizės, lyginamasis teisės metodai.

1. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIS STATUSAS

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribų išsami analizė negalima prieš tai detaliau neaptarus pačios konstitucinės kontrolės institucijos – Konstitucinio Teismo pagrindinių statuso bruožų. Teisinės literatūros analizė leidžia teigti, kad konstitucinės kontrolės institucijos statusui būdingi keturi sudedamieji jo konstrukcijos elementai:¹

1. Konstitucinio Teismo veiklos teisiniai pagrindai,
2. konstitucinės kontrolės institucijos įgaliojimai spręsti dėl valstybės institucijų priimamų teisės aktų ir Konstitucijos santykio,
3. subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas,
4. Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų teisiniai padariniai.

Konstitucinio Teismo statuso apibūdinimas padės suprasti šios valstybės institucijos paskirtį, pagrindinius uždavinius ir funkcijas, išskirtinę jo formavimo tvarką ir įtaką šalies teisinei sistemai.

1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiklos teisiniai pagrindai

Konstitucinės kontrolės teisinės prielaidos įtvirtintos 1992 spalio 25 d. referendume priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Jos 7 str.1 d. skelbia, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai. Ši nuostata nustato teisės akto teisėtumo reikalavimą ir pabrėžia konstitucingumo kontrolės būtinybę, kurią įgyvendina Konstitucinis Teismas. Pagal Konstitucijos 102 str. 1 d. Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams.

Konstitucinio Teismo statusui reglamentuoti skirtas atskiras VIII Konstitucijos skirsnis. Jame įtvirtintos tokios esminės nuostatos kaip Konstitucinio Teismo funkcijos, sudėtis ir jo formavimo tvarka, reikalavimai keliami teisėjams ir jų nepriklausomumo užtikrinimo garantijos, kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisė ir Teismo priimamų sprendimų teisinis pobūdis. Šio Teismo statusą, teisėjų įgaliojimus, uždavinius ir darbo tvarką detalizuoja 1993 m. vasario 3 d. priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.² Konstitucinio Teismo vidaus klausimus, teisėjų profesinio elgesio taisykles, aparato struktūrą, raštvedybos ir kitus klausimus reguliuoja Konstitucinio Teismo patvirtintas reglamentas.³ Veiklos reguliavimas konstitucinėmis normomis suponuoja išvadą, kad Konstitucinis Teismas Lietuvos konstitucinėje sistemoje užima ypatingą

¹ Vnkleris P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje // Justitia. 1999, Nr. 5 – 6. P. 23.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 38 – 1237.

vieta, nes teisę vykdyti konstitucinės kontrolės funkciją jis gauna tiesiogiai iš tautos. Teismo įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, jog tokių įgaliojimų negalima perduoti jokiai kitai valdžios institucijai, jie negali būti perimti, nuo jų negalima atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti koreguojami įstatymais ir kitais teisės aktais, išskyrus pačios Konstitucijos pataisais. Tai užtikrina Konstitucinio Teismo veiklos stabilumą, Teismo ir jo teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą.

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo statuso bruožus neišvengiamai tenka susidurti su viena pagrindinių konstitucinės teisės mokslo aktualijų – kokia yra Konstitucinio Teismo vieta valdžios institucijų sistemoje. Konstitucijos 5 str. 1 d. įtvirtinta tradicinė valstybės valdžios padalijimo samprata: valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šios nuostatos, nustatančios institucijas, vykdančias valstybės valdžią, turinį atskleidžia ir kiti Konstitucijos skirsniai: V skirsnis „Seimas“, VI – „Respublikos Prezidentas“, VII – „Vyriausybė“, IX – „Teismas“. Kiekviename šių skirsnių apibrėžiama atskiros valstybės valdžios kompetencija, funkcijos, institucijų tarpusavio sąveika. Konstitucijos 5 str. 2 d. nurodyta, jog valdžios galias riboja Konstitucija. Pastarosios normos pagrindu įtvirtinami konkrečių valstybės institucijų įgaliojimai ir funkcijos: Seimas yra įstatymų leidžiamoji valdžia, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė – įstatymų vykdomoji, o teisingumą įgyvendina teismai. Šių konstitucinių nuostatų kontekste išryškėja vienas iš esminių Konstitucinio Teismo statuso klausimų – kaip ši institucija įsikomponuoja į konstitucinį valstybės valdžios padalijimo modelį, kokie jo statuso ir veiklos bruožai lemia jo priklausymą vienai ar kitai valdžios sričiai.⁴ Nagrinėjant šį klausimą tikslinga panaudoti lyginamąjį metodą, kuris padės pažvelgti, kaip ši problema vertinama ir sprendžiama kitose Europos valstybėse.

Lyginamosios konstitucinės teisės moksle dominuoja nuomonė, kad konstitucinių teismų teisinė prigimtis yra dvilypė. Čia vyrauja du požiūriai.⁵ Pirmasis – *konstitucinis teismas yra bendrosios teismų sistemos sudėtinė dalis*. To pavyzdžiu galima įvardinti Vokietijos Federacijos Konstitucinį Teismą, kuris yra sudėtinė teisminės valdžios dalis kartu su federaliniais ir žemių teismais. Vokietijos Konstitucinis Teismas priima privalomą galią turinčius sprendimus dėl teisės normų taikymo ir aiškinimo. Jam Konstitucija suteikia įgaliojimus tirti teisės aktų (žemių ir federacijos) konstitucingumą, spręsti kvaziteisminius ginčus, taip pat ginčus dėl konstitucinių teisių bei laisvių pažeidimų ir ginčus tarp konstitucinių institucijų dėl jų kompetencijos.⁶ Antroji nuomonė, jog *specializuoti konstituciniai teismai netelpa į tradicinę valdžių padalijimo schemą ir yra tam tikra „ketvirtoji valdžia“*, kuri dėl savo įgaliojimų tampa net viršesnė už parlamentą, nes

⁴ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 11.

⁵ Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Jurisprudencija. 2000, t. 17 (9). P.80.

⁶ Užsienio šalių konstitucijos / rink. sudar. E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 77 – 81.

gali anuliuoti jos priimtus įstatymus. Tokia nuomonė paplitusi Austrijoje, Vengrijoje, Italijoje. Šių šalių Konstitucijose Konstitucinio Teismo statusas reglamentuojamas atskirai nuo bendros teisminės sistemos. Konstitucinės priežiūros institucijos įtvirtinimas konstitucinėse normose reiškia, kad pats parlamentas ne tik pripažįsta tokią instituciją ir atitinkamas jos vykdomas kontrolės funkcijas, bet ir pats tam tikru mastu apriboja savo įgaliojimus įstatymų leidybos srityje.⁷ Pabrėžiamas ir išskirtinis Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant politinę pusiausvyrą, valstybės valdžios institucijų funkcionavimo darną, ginant teisinio reguliavimo pažeistas pagrindines asmens teises.⁸

Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje dėl Konstitucinio Teismo vietos valstybės valdžios sistemoje taip pat nėra vieningos nuomonės. Todėl tikslinga išskirti tuos Teismo statuso bruožus, kurie jį artina prie „ketvirtosios“ arba teisminės valdžios. Tai, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimu pats negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto turinio, jo pataisyti, skiria jį nuo įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžių. Konstitucinio Teismo prerogatyva vertinti valstybės valdžios institucijų veikloje priimtų teisės aktų atitikimą Konstitucijai leidžia teigti, kad šis teismas yra tarsi „ketvirtoji“ valdžia.⁹ Svarbu ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra apibrėžiamas kaip teisminė institucija,¹⁰ įgyvendinanti specifines teisingumo funkcijas, tačiau konstitucinių normų sisteminėje struktūroje jis atskirtas nuo bendrųjų teismų. Jo statuso reglamentavimui Konstitucijoje skirtas atskiras skirsnis. Lietuvos Respublikos vientisą teismų sistemą sudaro bendrosios kompetencijos (Aukščiausiasis, Apeliacinis, Apygardų ir Apylinkių), bei specializuoti (Vyriausiasis administracinis teismas ir Apygardų administraciniai teismai) teismai.¹¹ Iš šių nuostatų būtų galima daryti išvadą, kad Lietuvoje Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, bet nėra įtrauktas į bendrąją teismų sistemą. Todėl vertėtų pritarti J.Žilio nuomonei, jog argumentai, kuriais remiamasi įrodinėjant, kad Konstitucinis Teismas yra „ketvirtoji valdžia“, yra paviršutiniški ir neįrodo Konstitucinio Teismo izoliuotumo nuo teisminės valdžios.¹² Teisinėje literatūroje pateikta nemažai požymių, kurie būdingi tiek Konstituciniam Teismui, tiek bendriesiems teismams. Bendrumą rodo abiejų teismų paskirtis – vykdyti teisingumą, t.y. laikantis įstatymų nustatytų procedūrų nagrinėti ginčus dėl teisės. Bendri yra ir teismo proceso principai: rungimosi, viešumo, toks pat įrodymų vertinimas, teisminių ginčų tvarka ir pan. Konstitucinio Teismo teisminį pobūdį atspindi Teismo bei teisėjų savarankiškumas ir nepriklausomumas. Savarankiškumas ir nepriklausomumas tiesiogiai taikomas tik teisminei valdžiai. Konstitucinio Teismo priskyrimą

⁷ Lapinskas K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995. P. 28.

⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 14.

⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 434.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

¹¹ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. 46 – 851.

¹² Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Jurisprudencija. 2000, t.17 (9). P.85.

teisminei valdžiai parodo ir specialūs valdžios simboliai, teisėjų mantijos.¹³ Tačiau nereikia ignoruoti ir tų esminių bruožų, kurie Konstitucinį Teismą skiria nuo bendrosios kompetencijos teismų. Bendrieji teismai sprendžia tik individualias bylas dėl įstatymo pažeidimo ir taiko įstatymo numatytas sankcijas. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas sprendžia įstatymo ar kito teisės akto atitikimo Konstitucijai klausimus. Tarp Konstitucinio Teismo ir bendrųjų teismų nėra hierarchijos ryšių, kurie būdingi bendrųjų teismų sistemai. Todėl neatsitiktinai Konstitucijoje Konstitucinio Teismo veikla reglamentuojama atskirame skirsnyje. Tuo norima pabrėžti Konstitucinio Teismo autonomiškumą ir nepriklausomumą nuo jokių valdžių.

Apibendrinant išsakyta nuomonė dėl konstitucinę kontrolę įgyvendinančios institucijos vietos valstybės valdžių sistemoje galima patikslinti, kad Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, atskirta nuo bendrosios teismų sistemos ir nepriklausoma nuo jokių viešosios valdžios institucijų. Jis įkurtas specialiai ir išimtinai spręsti ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir taip garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje.

Kaip jau buvo minėta, vienas iš Konstitucinio Teismo statusui būdingų bruožų yra *Teismo ir teisėjų savarankiškumas ir nepriklausomumas* nuo jokios valdžios. Nepriklausomumo principas – viena iš būtinų konstitucinės kontrolės mechanizmo funkcionavimo sąlygų, todėl tikslinga atskleisti ir plačiau panagrinėti jo turinį. Šis principas detalizuotas keliose Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatose ir jo turinį sudaro: 1. Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų, einančių savo pareigas, nepriklausomumas nuo jokios valstybės institucijos, asmens ar organizacijos (Konstitucinio Teismo įstatymo 17 str. 1 d.); 2. Teismo vadovavimasis tik Lietuvos Respublikos Konstitucija ir jai neprieštaraujančiais įstatymais (Konstitucinio Teismo įstatymo 17 str. 2 d.); 3. draudimas valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms bei piliečiams kištis į teisėjo ar Konstitucinio Teismo veiklą (Konstitucinio Teismo įstatymo 17 str. 3 d.); 4. Konstitucinio Teismo darbo tvarkos organizavimo autonomiškumas - Teismas tvirtina ir keičia Konstitucinio Teismo reglamentą, tvirtina Teismo aparato struktūrą ir jo nuostatus (Konstitucinio Teismo įstatymo 85, 86 str.); 5. įstatymo garantuojamos finansinės, materialinės-techninės bei organizacinės garantijos (Teismas tvirtina išlaidų sąmatą, savarankiškai disponuoja jam priskirtomis lėšomis, naudojami valstybės patikėjimo teise perduotu turto).¹⁴

Be institucinio Konstitucinio Teismo nepriklausomumo nemažiau svarbus ir asmeninis teisėjų nepriklausomumas ir bešališkumas. Teisėjų statusas – integrali Konstitucinio Teismo statuso dalis. Kaip pažymi J.Žilys, Teismo teisėjų statusas atitinka aukštą Konstitucinio Teismo vietą

¹³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 436.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

valstybės valdžios institucijų sistemoje.¹⁵ Todėl siekiant įgyvendinti Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principą, kartu turi būti užtikrintas ir jo teisėjų nepriklausomumas. Konstitucijos bei Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų sisteminė analizė parodo, kad teisėjų nepriklausomumui garantuoti taikomos įvairios priemonės. Viena iš tokių garantijų – *teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas*. Konstitucijos 108 str. griežtai apibrėžti atvejai, kada nutrūksta teisėjų įgaliojimai: 1) pasibaigus įgaliojimų laikui, 2) teisėjo mirties atveju, 3) teisėjui dėl įvairių priežasčių atsistatydinus iš pareigų, 4) kai dėl sveikatos būklės toliau nebegali eiti pareigų, 5) Seimui apkaltos proceso tvarka pašalinus. Įstatymas numato pagrindus, kada teisėjo įgaliojimai gali būti sustabdyti: 1) kai Konstitucinis Teismas davė sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, 2) kai po specialios procedūros teisėjui pradedamas apkaltos procesas, 3) teisėjas įsitiesėjusiu teismo sprendimu pripažįstamas nežinia kur esančiu. Svarbu pastebėti, kad įgaliojimai gali būti sustabdyti tik Konstitucinio Teismo sprendimu, o juos sustabdžius teisėjui išlieka asmens neliečiamumas bei socialinės ir materialinės garantijos. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į įstatymo 8 str. 7 d., kuri draudžia Konstitucinio Teismo bei jo teisėjo įgaliojimus bei teises apriboti paskelbus karo ar nepaprastąją padėtį.

Svarbi teisėjų nepriklausomumą garantuojanti priemonė nustatyta Konstitucijos 104 str. 4 d.: Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat *asmens neliečiamybės* teisę kaip ir Seimo nariai. Teisėjo asmens neliečiamumo principas detalizuotas Konstitucinio Teismo įstatyme. Pagal jo nuostatas Konstitucinio Teismo teisėjas be Konstitucinio Teismo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Teisėjas, sulaikytas ar pristatytas į teisėsaugos įstaigas be asmens dokumentų, turi būti nedelsiant paleidžiamas, kai nustatoma jo asmenybė. Taip pat nustatytas draudimas įeiti į gyvenamąsias ar tarnybines Konstitucinio Teismo teisėjo patalpas, ten arba jo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje daryti apžiūrą, kratą arba poėmį. Atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų bei dokumentų apžiūrą ar poėmį leidžiama tik tada, kai nustatyta tvarka Teismo teisėjui yra iškelta baudžiamoji byla (Konstitucinio Teismo įstatymo 8 str.).

Nemažesnę reikšmę užtikrinant teisėjų nepriklausomumą turi *socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos*. Teisėjui mokamas įstatymo nustatyto dydžio atlyginimas, teisėjui, paliekančiam savo pareigas pasibaigus paskyrimo laikui ar atsistatydinus dėl pensinio amžiaus arba dėl sveikatos būklės, išmokama šešių mėnesių atlyginimų dydžio išėitinė pašalpa. Konstitucinio Teismo teisėjui mirus, tokio pat dydžio pašalpa išmokama jo šeimai. Teisėjui, neturinčiam Vilniuje gyvenamojo ploto arba gyvenančiam Vilniuje ir turinčiam teisę į valstybės paramą apsirūpinant gyvenamosiomis patalpomis, Vyriausybė suteikia gyvenamąsias patalpas kadencijos laikui Vilniuje.

¹⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 467.

Pasibaigus įgaliojimų laikui, teisėjui turi būti suteiktas iki tol turėtas darbas arba pareigos valstybinėse įstaigose, o jei galimybių nėra – kitas tolygus darbas arba pareigos. (Konstitucinio Teismo įstatymo 16 str.) Santykinai didelėmis materialinėmis, socialinėmis garantijomis siekiama apsaugoti teisėjus nuo galimo spaudimo, bandymų ekonominėmis paskatomis įtakoti Konstitucinio Teismo priimamus sprendimus.¹⁶ Nors į Konstitucinio Teismo sudėtį patenka nepriekaištingos reputacijos, aukštos moralės ir išsilavinimo, autoritetingi asmenys, tačiau būtų klaidinga tinkamai neįvertinti tų politinių galių, kurios suinteresuotos Teismo priimamais sprendimais.

Negalima neaptarti ir Konstitucinio Teismo teisėjo statusui būdingo *procesinio nepriklausomumo*, kuris garantuoja teisėjų apsaugą nuo jų įtraukimo į politinius procesus. Šiame kontekste paminėtinas įstatymo leidėjo atsisakymas Teismui suteikti teisę savo iniciatyva pradėti teisės akto konstitucingumo tyrimą, bei reikšti atskirą teisėjo nuomonę.¹⁷ Taip pat pagal Konstituciją negalimas toks kreipimasis į Teismą, kuriame būtų prašoma išaiškinti, ką reiškia viena ar kita Konstitucijos nuostata, pateikti kurio nors Konstitucijos skirsnio ar visoje Konstitucijoje nustatyto konstitucinio reguliavimo sampratą. Todėl jei kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais, Konstitucinis Teismas atsisako priimti nagrinėti prašymą. Kitaip per Teismo teikiamą Konstitucijos interpretavimą politinio proceso dalyviai galėtų mėginti politinius klausimus spręsti Konstitucinio Teismo rankomis.¹⁸ Konstitucinis Teismas negali turėti kokių nors politinių interesų, o privalo ginti tik Konstituciją ir bendrąsias teisės vertybes. Kaip jau buvo minėta, Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija. Tai patvirtina ir teisėjo duota *priesaika* prieš pradėdant eiti savo pareigas. Teisėjas prisiekia būti ištikimas Lietuvai, garbingai ir sąžiningai eiti teisėjo pareigas, ginti nepriklausomos valstybės konstitucinę santvarką, saugoti Konstitucijos viršenybę, paklusdamas tik Konstitucijai (Konstitucinio Teismo įstatymo 7 str.). Priesaikos davimas su išlyga, priesaikos teksto pakeitimas arba atsisakymas pasirašyti vardinį priesaikos lapą reiškia, jog kandidatas į Konstitucinio Teismo teisėjus neprisiekė.¹⁹ Reikia pažymėti, kad priesaika nėra vien formalus ar simbolinis veiksmas. Ji turi ir teisinę reikšmę: tol, kol teisėjas Seimo posėdyje neprisiekia, jis negali pradėti eiti teisėjo pareigų. Nuo priesaikos davimo teisėjui atsiranda pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika. Priesaikos sulaužymas yra vienas iš Konstitucijoje nustatytų pagrindų, kuriam esant teisėjas gali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principo įgyvendinimui svarbi ir pati Teismo sudarymo tvarka. Tikslinga pažymėti tai, kad Konstitucinio Teismo sudarymo tvarka grindžiama

¹⁶ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija // Jurisprudencija. 2000, t.16 (8). P.12

¹⁷ Žilys J. Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P.36.

¹⁸ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos // Justitia. 2004, Nr. 3 (51). P. 9.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo statutai // Vastybės žinios. 1999, Nr. 5 - 97.

kitokiomis taisyklėmis negu tos, kuriomis vadovaujamosi formuojant bendrosios jurisdikcijos teismus. Tai iliustruoja ir kitų Europos šalių konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka. Galima išskirti kelis esminius šių institucijų sudarymo ypatumus. Pirmiausia, *sudarant konstitucinius teismus dalyvauja ne viena, o kelios valdžios*. Paprastai teismo formavime dalyvauja įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios (pvz., Prancūzijoje 3 Konstitucinės Tarybos narius skiria Respublikos Prezidentas, kitus 6 – Parlamento rūmų – Nacionalinio susirinkimo ir Senato pirmininkai), o dažnai ir visos trys valdžios (pvz., Italijoje – 5 Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Respublikos Prezidentas, 5 – Parlamentas, 5 – bendrųjų ir administracinių teismų aukščiausiosios magistratūros²⁰). Kaip ir daugumoje demokratinių šalių, Lietuvoje Konstitucinio Teismo teisėjai įgaliojimus gauna skyrimo keliu. Pagal Konstitucijos 103 str. bei Konstitucinio Teismo įstatymo 4 str. 9 Konstitucinio Teismo teisėjus devynerių metų kadencijai skiria Seimas po lygiai iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Kaip matyti, Lietuvoje Konstitucinio Teismo sudėtį formuojant dalyvauja visos trys valdžios. Tokia teisėjų skyrimo tvarka susijusi su Konstitucinio Teismo statuso ypatumais ir jo vieta valstybės valdžios institucinėje sistemoje, kuria siekiama Teismą atskirti nuo politinių poveikių ir užtikrinti Teismo ir teisėjų nepriklausomumą. Išskirtinis vaidmuo Konstituciniame Teisme tenka šio Teismo pirmininkui. Jis greta teisėjo pareigų vadovauja Konstitucinio Teismo darbui, šaukia Teismo posėdžius ir jiems pirmininkauja, paskirsto darbus kitiems teisėjams (Konstitucinio Teismo įstatymo 13 str.). Konstitucijoje numatyta speciali jo skyrimo tvarka. Konstitucinio Teismo pirmininkas skiriamas iš jau paskirtų teisėjų ir jo skyrime dalyvauja kelios valstybės valdžios: Respublikos Prezidentas teikia Teismo pirmininko kandidatūrą, o į pirmininko pareigas skiria Seimas (Konstitucijos 103 str. 2 d.). Tačiau nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nurodyta Teismo pirmininko įgaliojimų laikotarpis, todėl galima daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo pirmininko kadencija sutampa su jo kaip teisėjo kadencijos laikotarpiu.

Akcentuotina ir tai, kad *konstitucinių teismų teisėjai skiriami santykinai neilgai kadencijai*. Bendrosios jurisdikcijos teismuose teisėjai skiriami iki kol jiems sueis pensijinis amžius, o konstitucinių teismų teisėjų kadencija santykinai trumpa pvz., Portugalijoje, Rumunijoje – 6 m., Italijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Slovėnijoje – 9 m., Slovakijoje – 10 m., Vokietijoje, Rusijoje – 12 m. Yra ir išimčių, kai nustatoma amžiaus riba, iki kurios asmuo, paskirtas konstitucinio teismo teisėju, gali eiti šias pareigas, pvz., Austrijoje, Belgijoje – iki kol sukaks 70 m., Serbijoje – iki gyvos galvos. Formuojant konstitucinių teismų sudėtį gali būti nustatytas nuolatinis teisėjų sudėties kintamumas, kai rotacijos būdu tam tikrais laikotarpiais pasikeičia dalis konstitucinio teismo teisėjų. Be to, konstitucinių teismų teisėjams be jų įgaliojimų trukmės gali būti nustatomas ir kadencijų

²⁰ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 30 – 31.

skaičius. Paprastai teisėjai skiriami tik vienai kadencijai pvz., Vokietija, Italija, Ispanija (išimtis – Vengrija, Portugalija).²¹

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 str. nustato, kad 9 Konstitucinio Teismo teisėjai yra skiriami devynerių metų laikotarpiui ir tik vienai kadencijai. 1993 m. Lietuvoje pirmą kartą skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus, 3 iš jų buvo skirti trejiems metams, 3 – šešeriems ir 3 – devyneriems.²² Tokiu būdu Teisme buvo įvesta nuolatinė (kas 3 metai) teisėjų rotacija. Taip pat buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, kurie buvo skiriami trejiems ir šešeriems metams, po netrumpesnės kaip trejų metų pertraukos galėjo užimti šias pareigas dar vieną kadenciją. Nustatant trumpą teisėjų kadenciją, nuolatinį Teismo sudėties atsinaujinimą, didinamas politinis pasitikėjimas Teismu.²³

Trečiasis konstitucinių teismų sudarymo požymis tas, kad skirtingai nei bendrosios jurisdikcijos teismuose, konstitucinio teismo *teisėjais gali būti skiriami ne tik karjeros teisėjai*, bet ir žymiausi teisės mokslininkai, aukštųjų teisės mokyklų dėstytojai, advokatai, prokurorai, asmenys prieš tai dirbę valstybės tarnyboje. Kandidatai į konstitucinių teismų teisėjus turi pasižymėti aukšta morale, išsiskirti savo teorinėmis bei praktinėmis teisinėmis žiniomis. Tokie reikalavimai užtikrina, kad konstitucinės justicijos bylas spręs išsilavinę, įvairiose srityse teisinių žinių turintys specialistai. Teorinės žinios bei praktiniai įgūdžiai užtikrins išsamesnį, visapusiškesnį konstitucingumo tyrimą ir leis priimti objektyvų ir teisiniais argumentais grįstą sprendimą.

Kandidatui į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjus keliami specialūs reikalavimai. Juo gali būti skiriamas nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip dešimties metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą (Konstitucijos 103 str. 3 d.). Nustatant tokius apribojimus siekiama maksimaliai užtikrinti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai ir išvados remtųsi tik teisiniais motyvais ir būtų išvengta Konstitucinio Teismo depolitizacijos. Kaip jau buvo minėta, asmuo, paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju, savo pareigas gali pradėti eiti tik po to, kai prisiekia Seimo posėdyje. Tai yra būtina sąlyga (Konstitucijos 104 str. 2 d.). Tačiau reikia nepamiršti, kad Konstitucinio Teismo teisėjui yra nustatyti tam tikri darbinės veiklos ir kiti apribojimai, kurie padeda išvengti politinių ar ekonominių interesų atstovavimo Teisme ir pasiekti didesnio sutelktumo pagrindiniame darbe. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 6 str. reikalavimus teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginį ir kūrybinį darbą. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą.

²¹ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 30 – 31, 104 – 107.

²² Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ // Žinios. 1992, Nr. 33 – 1015.

²³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 444.

Konstitucinio Teismo teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje, negali būti jokių kitų įmonių, įstaigų, organizacijų arba asmenų gynėju ar atstovu.

Apibendrinant šioje dalyje išsakytas mintis, galima pabrėžti, jog Lietuvoje konstitucinė kontrolė ir ją vykdanči institucija – Konstitucinis Teismas yra įtvirtinta tautos referendumu priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Konstituciniam Teismui būdingas teisminis šios institucijos pobūdis ir kartu atskirumas nuo kitų valstybės valdžių, specialus teisėjų skyrimo būdas ir tai, kad tik šis Teismas vykdo teisės aktų konstitucingumo kontrolę.

1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcija

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija – pirmapradis teisės sistemos aktas, įtvirtinantis teisingos darnios pilietinės visuomenės principus, asmens teisinės padėties pamatus, valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir jų galių ribas, teisėkūros turinį ir kryptis. Konstitucija – aktas, atitiktis kuriam laikoma teisiškumo pripažinimu.²⁴ Šiame kontekste svarbi Konstitucijos 7 str. 1 d.: „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Šis straipsnis suponuoja mintį, kad valstybės teisės sistemoje turi būti užtikrinta Konstitucijos viršenybė, bei garantuotas konstitucinis teisėtumas. Teisės literatūroje įvardijama nemažai socialinių, politinių, teisinių priemonių, kuriomis gali būti užtikrintas konstitucinis teisėtumas: akcentuojama piliečių priedermė laikytis Konstitucijos, baudžiamojo poveikio sankcijos už Konstitucijos pažeidimus, aukštų valstybės pareigūnų priesaika, kuria pasižadama gerbti ir nepažeisti Konstitucijos nuostatų, įstatymo leidybos subjektų pareiga užtikrinti, kad rengiant, priimant ir skelbiant teisės aktus jie bus vertinami konstitucingumo aspektu, valstybės vadovo veto teisė iki paskelbiant parlamento priimtą įstatymą ir pan.²⁵ Specialiai konstituciniam teisėtumui garantuoti įkurtas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

Nagrinėjant šios institucijos jurisdikcijos klausimus, pirmiausia tikslinga būtų atskleisti pačios sąvokos „jurisdikcija“ esmę. Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokią sąvokos definiciją: *jurisdikcija* [lot. *jurisdictio* – teisena, teismo procesas] – *tai teismo ar administracinio organo teisė teisti, spręsti teisinius ginčus; klausimai, kuriuos kuri nors įstaiga turi teisę spręsti.*²⁶ Iš to seka, jog Konstitucinio Teismo jurisdikcija – tai Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta Konstitucinio Teismo priedermė garantuoti konstitucinį teisėtumą nagrinėjant griežtai apibrėžtų kategorijų bylas ir priimant sprendimą dėl ginčo objekto.

Svarbu akcentuoti, tai, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statuso ir jo kompetencijos suregulavimas grindžiamas europietiška konstitucinės kontrolės tradicija. Jo pagrindiniai įgaliojimai nustatyti konstitucinėse nuostatose. Pagal Konstitucijos 105 str.

²⁴ Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai // *Jurisprudencija*. 2002, t. 33 (25). P. 32 - 36.

²⁵ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 106.

²⁶ Tarptautinių žodžių žodynas / red. V.Kvietkauskas. - Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 226.

Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Kita Konstitucinio Teismo kompetencijos dalis – išvadų Konstitucijoje numatytais klausimais teikimas. Teismas teikia išvadas, ar: 1) nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, 3) Lietuvos tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, 4) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Tenka pabrėžti, kad toks Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucinio Teismo įgaliojimų sąrašas nėra baigtinis. Konstitucinio Teismo doktrina, kuri yra sudedamoji Konstitucijos dalis, atskleidė Teismo įgaliojimus tirti konstitucinių įstatymų, Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumą bei kitus Teismo įgaliojimus. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje galima pastebėti, kad kitų valstybių konstituciniams teismams suteikiami platesni įgaliojimai. Italijos Konstitucijoje nurodyta, kad Konstitucinio Teismo kompetencijai, be teisės aktų konstitucingumo klausimų, priskiriamas ginčų dėl kompetencijos tarp įvairių valdžių nagrinėjimas.²⁷ Lietuvos Konstituciniam Teismui tokie įgaliojimai Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtinti, tačiau nagrinėjant teisės aktų konstitucingumą, užtikrinant valdžių padalijimo principo įgyvendinimą, Teismas dažnai vertina, ar valstybės valdžios neviršijo savo kompetencijos. Vokietijos ir Austrijos konstitucinės kontrolės institucijos kompetencijai priklauso nagrinėti viešuosius teisinius ginčus tarp federacijos ir žemių, taip pat tarp žemių institucijų. Kai kurių šalių konstitucijose numatyta politinių partijų konstitucingumo kontrolė pvz., Čekijoje tikrinamas partijų kūrimasis ir veikla. Pažymėtina, kad optimali konstitucinės kontrolės institucijos kompetencija, sprendžiamų konstitucinių klausimų ratas gali būti nustatytas tik įvertinus valstybės sandaros ypatumus, valdžios institucijų įgaliojimus, teisinę sistemą bei teisines tradicijas.

1.2.1. Teisės aktų konstitucingumo tyrimas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, kaip ir visų kitų specializuotų konstitucinės kontrolės institucijų, funkcija – tikrinti, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo įstatymo bei reglamento nustatyta tvarka įgyvendindamas šią funkciją Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir garantuoja konstitucinį teisėtumą. Svarbu pabrėžti, kad Konstitucinis Teismas vykdo *vėlesniąją (represinę)* konstitucingumo kontrolę – tikrina įsigaliojusių, oficialiai paskelbtų, bet dar negaliojančių bei nebegaliojančių aktų atitikimą Konstitucijai (išskyrus tarptautinių sutarčių, kurių konstitucingumo tyrimas galimas ir iki jų ratifikavimo Seime). Išankstinės kontrolės Teismas neatlieka, nes tai galėtų reikšti dalyvavimą teisės normų kūrimo procese ir kišimąsi į kitų valdžių prerogatyvą. Be to, paminėtina, jog

²⁷ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. P. 68.

tikrindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Teismas teisės aktus vertina pagal kelis požymius: 1) normų turinį, 2) reguliavimo apimtį (teisės normos kūrėjo kompetenciją), 3) aktų formą, 4) Konstitucijoje numatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.²⁸ Vertindamas pagal teisės aktų turinį, t.y. ar teisės normoje nustatytos teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos atitinka Konstitucijoje išreikštas pozicijas šiuo klausimu, Teismas vykdo materialiąją konstitucingumo kontrolę. Tikrindamas pagal likusius tris kriterijus – įgyvendina formaliąją kontrolę. Pripažinti teisės aktą ar jo dalį antikonstitucine Teismui užtenka konstatuoti bent vieno iš šių parametru pažeidimą. Kaip pažymi E.Jarašiūnas, kiekvienoje byloje, norėdamas atsakyti į pareiškėjo prašyme formuluojamus klausimus dėl vienu ar kitu nuostatų konstitucingumo, Teismas turi interpretuoti ir ginčijamą aktą, ir atskleisti Konstitucijos normų bei principų turinį, kad po to palyginęs interpretavimo rezultatus galėtų konstatuoti, jog aktas atitinka Konstituciją arba jai prieštarauja.²⁹ Tačiau reikia pabrėžti svarbią aplinkybę: interpretuojant ir lyginant Konstitucijos bei teisės aktų normas ne Konstitucija turi būti aiškinama remiantis ginčijamais aktais, o pastarieji – remiantis Konstitucija.³⁰

Kiekvieno rūšies teisės akto konstitucingumo tyrimas turi būdingų bruožų ir ypatumų, todėl, nagrinėjant Konstitucinio Teismo kompetencijos klausimus, tikslinga juos plačiau apžvelgti. Išsamesnis įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo tyrimo apibūdinimas leis geriau suvokti pačių teisės aktų prigimtį, jų tarpusavio hierarchinius ryšius bei specialias jų leidybos procedūras, taip pat nustatyti priežastis, dėl ko teisės aktai būna pripažįstami antikonstituciniais. Toks apibūdinimas leis suprasti kitame darbo skyriuje nagrinėjamus atskirus Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribų klausimus.

Įstatymų konstitucingumas. Remiantis Konstitucija, jos viršenybės bei valdžių padalijimo principais, Lietuvoje teisės aktai skirstomi į įstatymus, poįstatyminius aktus ir teismo sprendimus. Teisės teorijoje *įstatymas* apibrėžiamas kaip Konstitucijos ar Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas, kuris turi aukščiausią juridinę galią, formuluoja bendrąsias teisės normas ir skirtas reguliuoti svarbiausius žmonių santykius.³¹ Į įstatymą reikėtų žvelgti dviem aspektais: pirma, lyginant su poįstatyminiu teisės aktu, įstatymo normos yra pamatinės tikrinimo normos, kurias turi atitikti poįstatyminis reguliavimas. Konstitucijoje įtvirtintas įstatymo viršenybės prieš poįstatyminį aktą principas grindžiama tuo, kad tautos įgalioto įstatymų leidėjo – Seimo priimtame įstatyme išreiškiama tautos valia svarbiausiais visuomenės gyvenimo klausimais. Įstatymo normose nustatomos bendrojo pobūdžio taisyklės, kurios poįstatyminiuose teisės aktuose gali būti tik detalizuojamos. Išleidžiant įstatymą sukuriamas pirminis, svarbiausias teisinio reguliavimo

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

²⁹ Jarašiūnas E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas / sud. V.Rinkevičius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P.234.

³⁰ Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. 2003, Nr. 3 - 4 (45 - 46). P. 4.

³¹ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2000. P. 247.

sluoksniis: visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t.y. turi būti poįstatyminiai. Įstatymas gali būti pakeistas, jo galiojimas gali būti panaikinamas ne kaip kitaip, kaip tik priimant naują įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį antikonstituciniu. Tačiau nereikia pamiršti ir antrojo aspekto, jog įstatymo normoms susidūrus su Konstitucijos normomis, jos taptų tikrinamosiomis. Konstitucija – aktas, kurio teisėtumas negali būti kvestionuojamas: jame nėra neaiškumų, spragų, jo normos, principai sudaro darnią sistemą. Tuo tarpu įstatymo normos gali būti vertinamos kaip neaiškios, neapibrėžtos, tarpusavyje prieštaringos. Įstatymo teisiškumas reliatyvus, preziumuojamas. Jis negali prieštarauti absoliučioms pamatinėms Konstitucijos normoms.³²

Konstitucinio Teismo jurisprudencija išryškino kelis įstatymo specifinius ypatumus. Pažymėtina, kad tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Kokie visuomeniniai santykiai turi būti sureguliuoti tik įstatymais nurodo ir daugelis Konstitucijos straipsnių (pvz., 23 str. „Nuosavybė gali būti paaimama tik įstatymo nustatyta tvarka“, 30 str. „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“ ir pan.) Teismas viename savo nutarimų yra konstatavęs, jog demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas sietina su pagrindinėmis jo teisėmis bei laisvėmis (teisės ir laisvės, jų turinys, apsaugos ir gynimo teisinės garantijos), turi būti reguliuojama įstatymais. Žmogaus teisės ir laisvės gali būti ribojamos, tačiau turi būti laikomasi tam tikrų teisių ir laisvių ribojimo sąlygų: jie gali būti nustatyti tik įstatymu, ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucines vertybes, jie negali paneigti pačių teisių bei laisvių prigimties ir esmės ir turi atitikti konstitucinį proporcingumo principą. Antikonstituciniu gali būti pripažintas ne tik tas įstatymas, kuris nepagrįstai riboja asmens teises bei laisves, bet ir tas įstatymas, kuris neįtvirtina žmogaus teisių ir laisvių, kurios turi būti įtvirtintos įstatyme bei įstatymas, kuriame nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį vienos konstitucinės teisės įgyvendinimas užkirstų kelią kitos įgyvendinimui.³³ Įstatyme nustatomas teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas teisingumu ir tenkinti ne vienos kurios nors visuomenės dalies ar asmens, o atsižvelgti į visos visuomenės poreikius ir derinti jų interesus. Negalima įstatymu nepagrįstai pabloginti asmens teisinės padėties, ignoruoti jo teisinius lūkesčius, nes taip būtų pažeidžiami konstituciniai teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo principai, o įstatymas pripažįstamas antikonstituciniu. Konstitucinis Teismas ne kartą yra atkreipęs dėmesį į visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principą ir pabrėžęs jo reikšmę. Konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų, esančių skirtingose padėtyse, kategorijų atžvilgiu.

³² Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai // Jurisprudencija. 2002, t.33 (25). P.35

³³ Sinkevičius V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Teisė. 2004, t.50. P. 126 – 127.

Skirtingas teisinis reguliavimas skirtingos padėties asmenų atžvilgiu galimas esant pakankamai motyvuotam ir pagrįstam reikalui. Konstitucinis Teismas yra paminėjęs aplinkybes, kurios leidžia nustatyti ar pagrįstai nustatytas skirtingas teisinis reguliavimas. Teismas konstatavo, kad pirmiausia turi būti įvertinami atitinkamų subjektų ir objektų, kuriems taikomas skirtingas teisinis reguliavimas, teisinės padėties skirtumai; antra, reikia atsižvelgti į teisės aktų suderinamumą pagal jų hierarchiją, reguliavimo apimtį; trečia, būtina įvertinti, ar teisės normos, nustatančios specialias sąlygas, atitinka teisės akto paskirtį ir tikslą. Jeigu būtų ignoruojama bent viena sąlyga, galėtų kilti abejonų dėl teisės akto konstitucingumo.³⁴

Labai svarbus reikalavimas įstatymams ir kitiems teisės aktams – teisės normų aiškumas. Jeigu teisės akto tekstas neaiškus, jo normos nepakankamai apibrėžtos, prieštarauja tarpusavyje, neatitinka teisės akto tikslų sunku tampa tiksliai nustatyti, koks teisės normos turinys bei kokio elgesio ji reikalauja. Toks teisinio reguliavimo ydingumas Konstituciniam Teismui gali būti pagrindu pripažinti įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai. Tačiau verta pabrėžti, kad teisės akto ydingumas tik išimtiniais atvejais, t.y. kai jis yra akivaizdus arba dėl to pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, bus pripažintas pakankamu pagrindu pripažinti įstatymą antikonstituciniu.³⁵ Pastebėjęs, jog įstatyme trūksta apibrėžtumo, aiškumo, korektiškumo, Teismas tik konstatuoja šią aplinkybę ir pabrėžia, jog toks teisinis reguliavimas gali sukelti įstatymo įgyvendinimo problemų, tačiau nenaikina viso ar dalies teisės akto galiojimo. Neretai Konstitucinis Teismas, tirdamas ydingas įstatymo nuostatas naudoja vadinamą „įstatymo teisingo išaiškinimo“ metodą: kai įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas yra gana dviprasmiškas ir gali būti skirtingai interpretuojamas, Teismas pateikia tokį nuostatos išaiškinimą, kuriam esant ji neprieštarautų Konstitucijai.³⁶

Nagrinėjant įstatymų teisėtumo aspektus, negalima nepaminėti šių aktų konstitucingumo problematikos, analizuojamos teisės mokslinėje literatūroje. Vienas iš probleminių klausimų – ar Konstitucinio Teismo tikrinimo objektais gali būti tie įstatymai, kurie buvo priimti prieš Konstitucijos įsigaliojimą. Įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ skelbiama, jog įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikoje iki Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis. Reikia pažymėti, kad dėl šių teisės aktų konstitucingumo kontrolės nėra bendros nuomonės. Vieni autoriai pažymi, kad „senuosius“ įstatymus su nauja Konstitucija turi suderinti įstatymo leidėjai, o bendrosios jurisdikcijos teismai privalo jų netaikyti nagrinėjant konkrečias bylas. Kiti pabrėžia, jog

³⁴ Jarašiūnas E. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje // Jurisprudencija. 2004, t.52 (44). P. 13.

³⁵ Žilys J. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas// Jurisprudencija. 1999, t. 12 (4). P.61.

³⁶ Sinkevičius V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Teisė. 2004, t.50. P. 132.

Konstitucinis Teismas gali juos pripažinti prieštaraujančius Konstitucijai, bent jau materialiosios konstitucinės kontrolės prasme.³⁷

Antrasis nemažiau diskusijų keliantis klausimas – ar gali konstitucinės kontrolės objektais būti referendumu priimti įstatymai. Esminis šio klausimo probleminis aspektas įtvirtintas Konstitucijos 2 str.: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“. Konstitucijos 4 str. nustatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Taigi Konstitucijoje įtvirtinta galimybė šalies piliečiams įgyvendinti Tautos suverenitetą tiesioginės demokratijos forma - referendumu. Referendumu priimamo įstatymo leidėjas yra piliečiai, įgyvendinantys Konstitucijoje įtvirtintą teisę tiesiogiai dalyvauti valdant savo šalį (Konstitucijos 33 str.). Konstitucijos 7 str. 1 d.: „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“ suponuoja mintį, kad Konstitucinis Teismas turėtų tikrinti ne tik Seimo, bet ir tautos referendumu priimtų įstatymų konstitucingumą. Tačiau tokia intervencija į įstatymo leidėjo, šiuo atveju tautos, veiklą reikštų tautos suverenios valios neliečiamybės principo pažeidimą. Konstitucijos 3 str. teigia, jog niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Šių konstitucinių nuostatų kontekste ir kyla diskusinis klausimas, ar gali būti tikrinamas referendume priimtų įstatymų atitikimas Konstitucijai. Vieningo ir tikslaus atsakymo nepavyksta rasti nei teisės aktuose, nei teisinėje literatūroje. Vieni autoriai mano, jog tauta, priimdama Konstituciją ir jos nuostatas dėl Konstitucinio Teismo sampratos bei jo kompetencijos, apribojo savo įstatymų leidybos įgaliojimus.³⁸ Kiti pabrėžia, jog Konstitucinis Teismas neturi konstitucinių įgaliojimų riboti Tautos galių, kontroliuoti referendumu priimtų įstatymų konstitucingumo.³⁹ Tačiau darant apibendrinančias išvadas derėtų atkreipti dėmesį, jog šie diskusiniai klausimai kyla dėl Teismo atliekamos materialiosios referendumu priimtų įstatymų konstitucinės kontrolės. Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 22 d. nutarime, kur buvo įvertintas tam tikrų Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo nuostatų konstitucingumas, atkreipė dėmesį į dar vieną svarbų momentą. Šiame nutarime Teismas pažymėjo, jog „Konstitucijoje nėra numatyta Konstitucinio Teismo prerogatyva spręsti įstatymų ar kitų teisės aktų projektų atitikimą Konstitucijai. Tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai, rengdami ir priimdami teisės aktus, turi juos derinti su Konstitucija. Tai yra viena svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir teisinės valstybės pamatinių principų. Šios taisyklės turi laikytis ir piliečių grupė, reiškianti iniciatyvą surengti referendumą. Taigi ir referendumui teikiamas įstatymo ar jo nuostatų projektas turi būti derinamas su Konstitucija.“ Tame pačiame nutarime Teismas akcentavo ir tai, kad bet kokie Konstitucijoje nenumatyti apribojimai rengti referendumą turi būti laikomi kaip

³⁷ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 452.

³⁸ Šedbaras S. Konstitucinis Teismas: kas tai ir kam to reikia // Justitia. 1996, Nr.1. P. 13.

³⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 454.

Tautos suverenių galių pažeidimas.⁴⁰ Šiuo teiginiu Konstitucinis Teismas patvirtino, jog jis gali tikrinti referendumu priimtų įstatymų konstitucingumą formaliąja prasme ir nustatęs referendumo iniciavimo, rengimo, priimto įstatymo pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarkos pažeidimus pripažinti jį antikonstituciniu.

Apžvelgus kai kuriuos įstatymų konstitucingumo aspektus, galima daryti kelias apibendrinančias išvadas. Pirma, įstatymas – nustatyta tvarka priimtas politinės veiklos rezultatas. Juo reguliuojami patys svarbiausi visuomeniniai santykiai. Antra, įstatymas – pirminis teisės aktas poįstatyminių aktų atžvilgiu, todėl ydingo įstatymo pagrindu gali būti leidžiami antikonstituciniai poįstatyminiai teisės aktai. Trečia, įstatymas, kaip tikrinamasis teisės aktas turi atitikti Konstituciją pagal visus teisiškai reikšmingus kriterijus: reguliuojamų santykių turinį, teisės normų aiškumą, apibrėžtumą, tinkamą priėmimo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką.

Poįstatyminių teisės aktų konstitucingumas. Poįstatyminis aktas yra įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka kompetentingo organo priimtas teisės aktas. Jis paprastai yra valdymo aktas. Juo realizuojamos įstatymo normos, tačiau poįstatyminis teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Jis yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (ad hoc), ar nuolatinio galiojimo.⁴¹

Prieš nagrinėjant atskirus poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo aspektus, reikia pabrėžti, jog ne visi poįstatyminiai aktai yra konstitucinės kontrolės objektai. Konstitucinio Teismo įgaliojimų sričiai nepriklauso ministerijų, kitų valdymo institucijų, tarp jų apskričių administracijų, savivaldybių teisės aktų teisėtumo tikrinimas.⁴² Todėl tikslinga tiksliau apibrėžti, kokių rūšių poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai tikrina Teismas.

Konstitucijos 105 str. nurodyta, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Formuluoję „kiti Seimo aktai“ pažymi, jog Seimas savo veikloje gali priimti ne tik įstatymus, bet ir poįstatyminius teisės aktus. Konstitucijos 67 str. 3 punkte, 94 str. 2 d. minima viena „kitų Seimo priimtų aktų“ rūšis – nutarimai. Lietuvos Respublikos Seimo statutas įvardina daugiau Seimo priimamų poįstatyminių teisės aktų: rezoliucijas, kreipimusis, nenorminius nutarimus, deklaracijas. Sistemiškai vertinant Konstitucijos ir Seimo statuto nuostatas, galima teigti, kad Teismas turi konstitucinius įgaliojimus tirti ne tik Seimo nutarimų, bet ir visų kitų išvardytų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumą.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti referendumo įstatymo 1, 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 57 – 1120.

⁴¹ Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija // Teisės problemos. 2000, Nr.2. P. 88.

⁴² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 449.

Pagal Konstitucijos 105 str. Teismas taip pat nagrinėja, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai bei Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucijos 85 str. nurodo, jog Prezidentas, įgyvendindamas savo įgaliojimus, leidžia aktus – dekretus, 95 str. nurodoma Vyriausybės aktų rūšis – nutarimai. Tačiau Konstitucijos 105 str. nurodytos formuluotės „Respublikos Prezidento aktai“ ir „Respublikos Vyriausybės aktai“ savo turinio apimtimi yra platesnės nei Prezidento dekretai ar Vyriausybės nutarimai. Iš to seka išvada, kad Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas savo konstitucines funkcijas, turi tikrinti ne tik Prezidento dekretų ir Vyriausybės nutarimų, bet ir kitų šių institucijų priimamų teisės aktų atitikimą Konstitucijai.

Poįstatyminiams teisės aktams, kaip ir įstatymas taikomi tam tikri bendrieji teisės aktų požymiai: įsigalioja tik po jų paskelbimo, jų galia nukreipiama į ateitį, jų nuostatos turi būti aiškiai apibrėžtos ir nedviprasmiškos. Tačiau įvertinus jų vietą teisės aktų hierarchijoje, jų juridinę galią, jiems keliami tam tikri specialūs reikalavimai: poįstatyminis aktas, skirtas įstatymui įgyvendinti, negali įsigalioti anksčiau, negu įsigalioja pats įstatymas, juo negalima įgyvendinti dar neįsigaliojusio įstatymo normų. Poįstatyminiu teisės aktu negalima keisti įstatymo turinio. Tai yra viena svarbiausių teisės sistemos kūrimo ir vidinio suderinamumo taisyklių. Kaip pažymi Konstitucinio Teismo teisėjas V. Sinkevičius, Vyriausybės nutarimai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai dažniausia dėl to, kad juose nustatomos kitokios teisės normos, negu yra nustatyta įstatymuose, kad Vyriausybės nutarime įtvirtintos teisės normos savo turiniu konkuruoja su įstatyme nustatytomis normomis.⁴³ Poįstatyminiu teisiniu reguliavimu negalima išplėsti teisės apimties, palyginus su ta, kuri nustatyta įstatyme. Priešingu atveju būtų pažeidžiama teisės aktų hierarchija ir teisės sistemos vidinė darna.⁴⁴

Įstatymuose dažnai įtvirtinamos teisės normos, kuriomis remiantis Vyriausybė turi įgaliojimus nustatyti įstatyme nurodytų nuostatų įgyvendinimo tvarką. Tai pažymima teiginiu „Vyriausybės nustatyta tvarka“. Konstitucinis Teismas, atskleisdamas šios formuluotės turinį pažymėjo, kad teiginys „Vyriausybės nustatyta tvarka“ pirmiausia nurodo subjektą, kuris pagal įstatymą turi įgaliojimus nustatyti įstatyme nurodytą tvarką, t.y. – Vyriausybė. Teismas akcentavo ir tai, kad jeigu pagal įstatymą atitinkamą tvarką turi nustatyti Vyriausybė, tai būtent pati Vyriausybė, o ne kuris nors kitas subjektas ir turi nustatyti šią tvarką. Vyriausybė savo nutarimu negali perleisti savo įgaliojimų ir pavesti šią tvarką nustatyti kuriai nors kitai institucijai.⁴⁵ Be to Teismas

⁴³ Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. 2003, t.46(38). P.58.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 „Dėl vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų patvirtinimo ir tarnybos laiko, kurio reikia procentiniam priedui už išstarnautus metus gauti, nustatymo“ patvirtintų Vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 8 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos ir prokuratūros pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 93–3288.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 30 – 840.

konstatavo, jog formuluotė „Vyriausybės nustatyta tvarka“ reiškia tik tam tikrų procedūrų nustatymą, kurios užtikrintų įstatymo reguliuojamų santykių tinkamą įgyvendinimą.

Keičiantis įvairioms gyvenimo aplinkybėms, keičiami ir papildomi galiojantys įstatymai. To pasekoje dažnai susidaro tokia situacija, kai anksčiau priimtas Vyriausybės nutarimas neatitinka vėliau priimto ar pakeisto įstatymo nuostatų. Poįstatyminio teisės akto nuostatos ima prieštarauti hierarchiškai aukštesniam teisės aktui. Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime nurodė, kad pagal Konstitucijos 94 str. 2 ir 7 punktus, kurie nustato, kad Vyriausybė vykdo įstatymus, Vyriausybei kyla pareiga pakeisti bei papildyti savo anksčiau priimtus aktus taip, kad jie atitiktų vėliau priimtą įstatymą arba panaikinti savo anksčiau priimtus aktus, kuriuose nustatytos teisės normos prieštarauja vėliau priimtiems įstatymams.⁴⁶

Nagrinėjant poįstatyminių teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymui aspektus, nederėtų pamiršti ir tai, kad Konstitucinis Teismas atlieka ne tik jų materialiąją, bet ir formaliąją konstitucinę kontrolę. Seimo, Vyriausybės, Prezidento priimamiems poįstatyminiams teisės aktams taikomos specialios priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo procedūros. Pvz., Vyriausybės nutarimą turi pasirašyti Ministras Pirmininkas ir atitinkamos srities ministras. Jei nutarimą pasirašo tik Ministras Pirmininkas, Teismas gali pripažinti tokį aktą antikonstituciniu pagal jo pasirašymo tvarką.

1.2.2. Konstitucinio Teismo išvadų teikimas

Analizuojant Konstitucinio Teismo įgaliojimus, negalima pamiršti ir antrosios Teismo kompetencijos dalies – paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo. Konstitucijos 105 str. 3 d. bei Konstitucinio Teismo įstatymo 73 str. nurodo sąrašą klausimų, kuriuos Teismas turi teisę nagrinėti ir dėl jų pateikti savo išvadas, t.y.: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Pažvelgus Konstitucinio Teismo veiklos statistinius rodiklius,⁴⁷ galima teigti, jog ši Konstitucinio Teismo kompetencijos dalis nėra dažnai pasitaikantis reiškinys. Per beveik 13 Teismo veiklos metų buvo gauta 6 paklausimai dėl išvadų teikimo. Seimas 2004 m. pateikė vieną paklausimą, kuriame buvo prašoma ištirti, ar Konstitucijai prieštarauja Respublikos Prezidento veiksmai. Respublikos Prezidentas į Teismą kreipėsi 5 kartus: 4 kartus su prašymu pateikti išvadas,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 30 – 840.

⁴⁷ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993 – 2005 lapkričio 15d. // http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html; prisijungimo laikas 2005 – 11 – 23.

ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, 1 kartą – dėl tarptautinės sutarties (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos) atitikimo Konstitucijai. Savo ruožtu Teismas pateikė 3 išvadas: vieną dėl Seimo rinkimų įstatymo nepažeidimo, kitą - dėl tarptautinės sutarties atitikimo Konstitucijos nuostatomis ir trečią – dėl Prezidento veiksmų, kuriais jis pažeidė Konstituciją. Konstitucinis Teismas dar nė karto netyrė, ar Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Kaip matyti, konstitucinė doktrina šiais klausimais nėra dar pakankamai išplėtotą. Konstitucijos, Konstitucinio Teismo įstatymo bei kitų teisų aktų sisteminė analizė leidžia pateikti tam tikrus Teismo jurisdikcijai, susijusiai su išvadų teikimu, būdingus požymius bei nustatyti jos ribas.

Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimų teisėtumas. Tokia konstitucinių teismų funkcija numatyta daugelyje šalių. Austrijos Konstitucinis Teismas kompetentingas nagrinėti ginčus dėl svarbiausių politinių, administracinių ir profesinių institucijų rinkimų, t.y. renkant Nacionalinės Tarybos deputatus, Federacijos Prezidentą, žemių (Länder) ir vietos bendruomenių vykdomąsias institucijas, profesinių institucijų atstovaujamuosius organus, turinčius teisę priimti savo statutą. Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas rinkimų ginčus nagrinėja tik apeliacine tvarka.⁴⁸ Prancūzijos Konstitucinė Taryba gali reikšti savo nuomonę dėl rinkimų organizavimo, per savo stebėtojus kontroliuoti balsavimo eigą, nagrinėti rinkiminiuosius ginčus.⁴⁹ Kaip matyti iš šių pavyzdžių, konstitucinių teismų prerogatyva vertinti rinkimų teisėtumą pagal savo apimtį bei formą skiriasi. Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas dėl rinkimų teisėtumo detalizuojami Konstitucinio Teismo, Respublikos Prezidento bei Seimo rinkimų įstatymuose. Čia numatomi kontrolės objektai bei ribos. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Tačiau reikia pabrėžti, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina komisijos sprendimus arba atsisakymą nagrinėti skundus, tik tais atvejais, kai tie sprendimai buvo priimti arba kita veikla buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Prezidentą. Iš šių nuostatų galima daryti išvadą, jog Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti rinkimų teisėtumą yra riboti. Su paklausimu, ar nebuvo pažeisti Seimo narių rinkimai į Teismą gali kreiptis Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas, o paklausimą dėl Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimo pateikti gali tik Seimas. Tokį paklausimą nurodyti subjektai Teismui turi pateikti ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami rinkimų rezultatai, o Teismas jį išnagrinėti per 72 valandas. Jeigu Konstitucinis Teismas išreiškia nuomonę, jog buvo pažeisti rinkimų įstatymai, Seimas gali priimti sprendimą pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais arba nustatyti tikruosius galutinius rinkimų

⁴⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. Vilnius: Garnelis, 2001. P. 42, 55.

⁴⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.P. 456.

rezultatus pagal rinkimų komisijų patvirtintus balsų skaičiavimo protokolus.⁵⁰ Apibendrinant galima pastebėti, jog Konstitucinis Teismas, tirdamas Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimų teisėtumo klausimus, apsaugo Konstitucijoje įtvirtintą objektyviają rinkimų teisę, t.y. normas, reguliuojančias rinkimų organizavimo ir vykdymo tvarką.

Paklausimas dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės. Lietuva viena iš nedaugelio šalių, kurių konstitucijose yra numatyta Konstitucinio Teismo funkcija spręsti, ar šalies vadovo sveikata leidžia jam toliau tęsti savo pareigas. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje tokia konstitucinių teismų veiklos sritis nėra dažna. Kaip pavyzdį galima paminėti Bulgarijos Respublikos Konstituciją, kurioje numatyta, jog prezidento ir viceprezidento įgaliojimai nutrūksta jiems atsistatydinus, taip pat dėl ilgalaikio negalėjimo eiti savo pareigas dėl sunkios ligos. Tačiau pareigūnų įgaliojimai nutrūksta tik tada, kai šias aplinkybes patvirtina Konstitucinis Teismas.⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 88 str. numatyti atvejai, kada nutrūksta Respublikos Prezidento įgaliojimai. Vienas iš tokių teisinių pagrindų - kai Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų. Paklausimą Teismui dėl Prezidento sveikatos būklės gali paduoti vienintelis subjektas – Seimas, prieš tai paklausimą patvirtinęs nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma.⁵² Rengdamas ir formuluodamas išvadą Teismas vertina konkrečius faktus, kurie susiję su Prezidento sveikatos būkle, todėl prie Seimo paklausimo ir atitinkamo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada, bei kiti Prezidento sveikatos būklę apibūdinantys duomenys.

Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas. Nagrinėjant šį Konstitucinio Teismo kompetencijos klausimą, derėtų išskirti keletą su tuo susijusių esminių aplinkybių. *Pirma*, Konstitucija tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę pavedė Konstituciniam Teismui. Pagal jos nuostatas nė viena kita valstybės institucija negali teikti išvados dėl tarptautinės sutarties atitikimo ar prieštaravimo šalies Konstitucijai. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, jog subjektai, ruošiantys tarptautinės sutarties projektą turi apsvastyti ir jo atitikimo Konstitucijai klausimus.⁵³ *Antra*, nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra įvardinta, kokio pobūdžio tarptautinių sutarčių konstitucingumą vertina Teismas. Neapibrėžus jų kategorijų sąrašo, galima daryti prielaidą, jog Teismas gali tikrinti tų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias raštu sudaro Lietuvos Respublika su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, nesvarbu, koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai. Teisme nebus vertinami Lietuvos Respublikos ministerijų arba Vyriausybės įstaigų bei kitų

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Žinios.1992, Nr. 22-635.

⁵¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 457.

⁵² Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios.1999, Nr. 5-97.

⁵³ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60 – 1948.

valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaryti su atitinkamomis užsienio valstybių arba organizacijų institucijomis susitarimai (tarpžinybiniai susitarimai). *Trečia*, Konstitucinis Teismas, sprenddamas Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo nuostatų atitikimą Konstitucijai, nutarime⁵⁴ pažymėjo, kad tik Seimo ratifikuotos ir įsigaliojusios tarptautinės sutartys turės Lietuvos Respublikoje įstatymo galią ir bus taikomos kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Tuo tarpu neratifikuotos tarptautinės sutartys taip pat bus laikomos Lietuvos teisinės sistemos sudedamąja dalimi, tačiau turės neprieštarauti ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bet ir įstatymams. Tačiau būtina aptarti ir dar vieną labai svarbų aspektą. Konstitucijos kaip vienintelio aukščiausio visoje teisinėje sistemoje akto sampratą koreguoja narystė Europos Sąjungoje. Atkreiptinas dėmesys į 2004 m. liepos 13 d. Seimo priimtą Lietuvos Respublikos konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.⁵⁵ Šio teisės akto 2 straipsnyje nustatyta, kad „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.“ Iš šių nuostatų seka, kad Lietuvos teisės aktai negalės prieštarauti Europos Sąjungos institucijų priimtiems reglamentams, nes jie taikomi visuotinai ir tiesiogiai, valstybėse narėse jie yra privalomi visa jų apimtimi. Lietuvos įstatymai ir poįstatyminiai aktai negalės prieštarauti ir Europos Sąjungos priimtų direktyvų tikslams.⁵⁶ Taigi, šios nuostatos galioja ir Lietuvos Respublikos sudaromoms sutartims. Lietuvos su kitomis užsienio šalimis sudaromos tarptautinės sutartys negalės prieštarauti ne tik Lietuvos Konstitucijai, bet ir Europos Sąjungos aktams. *Ketvirta*, remiantis Konstitucijos bei Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis galima teigti, kad Konstitucijoje nustatyta ankstyvosios (prevencinės) ir vėlesniosios (represinės) tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybės. Abiejų teisinių formų numatymas leidžia Teismui visapusiškiau įvertinti sutarties konstitucingumo klausimą, t.y. išsiaiškinti, ar tarptautinė sutartis Konstitucijai neprieštarauja pagal jos turinį bei jos sudarymo, ratifikavimo, ir paskelbimo procedūrų taisyklės.⁵⁷ Be to galima prielaida, jog Konstitucinis Teismas turi teisę vertinti ne tik pačios tarptautinės sutarties, bet ir teisės akto, kuriuo ratifikuojama sutartis, atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Šešta*, Konstitucijos 106 str. numatytas ribotas subjektų ratas, galintis prašyti Konstitucinio Teismo pateikti išvadą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo. Paklausimą šiuo klausimu pateikti gali Seimas bei Respublikos Prezidentas.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 86 – 1949.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111 – 4123.

⁵⁶ Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2 – 2.

⁵⁷ Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 167.

Kaip jau buvo minėta, Konstitucinis Teismas iki šiol yra pateikęs vienintelę išvadą dėl tarptautinės teisės akto, t.y. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Kaip pažymi J.Žilys „išvadų paskelbimas buvo svarbus teisinis reiškinys, nes iki tol Lietuvoje nė viena institucija nebuvo pateikusi Konvencijos turinio, jos vietos Lietuvos teisinėje sistemoje platesnio aiškinimo“.⁵⁸ Nors Konstitucinis Teismas tarptautinių sutarčių konstitucingumo klausimu teikia tik išvadą, tačiau vertinant Teismo konstitucinį statusą, jo teisiniais argumentais pagrįstą autoritetinę nuomonę, galima neabejoti, jog išvados turės reikšmingos įtakos sutarčių sudarymo, prisijungimo procesams bei tarptautinių įsipareigojimų vykdymui.

Konstitucinis apkaltos procesas. Demokratinėse šalyse pareigūnai ir institucijos turi tarnauti žmonėms, realizuodami savo funkcijas jie privalo vadovautis įstatymais ir teise. Tačiau valstybėse turi būti numatyta galimybė pašalinti iš pareigų pareigūnus, kurie savo veiksmais pažeidžia Konstitucijos reikalavimus, savo ar grupinius interesus iškelia aukščiau nei visos visuomenės ir taip diskredituoja valstybės valdžią. Valdžios atsakomybė prieš visuomenę - tai vienas iš teisinės valstybės principų. Daugelio šalių konstitucijose yra numatytas apkaltos procesas, kai sprendžiamas aukščiausiųjų pareigūnų atleidimo iš pareigų ar jų mandato panaikinimo klausimas, tačiau atskirose šalyse skirtingai reglamentuojamos šio proceso taisyklės. Nevienodas ir konstitucinių teismų vaidmuo šiame procese. Pagal Suomijos Konstituciją, apkaltos bylą nagrinėja specialiai tam sukurta institucija - Aukštasis Apkaltos Teismas, Lenkijoje – Valstybės Tribunolas. Daugelyje šalių pareigūnų konstitucinės atsakomybės klausimus sprendžia konstituciniai teismai. Tačiau reikia paminėti, jog ir čia jų vaidmuo nėra vienodas: Austrijoje, Italijoje jų sprendimai šiais klausimais yra galutiniai, o Bulgarijoje, Rumunijoje konstituciniai teismai teikia tik patarimojo pobūdžio išvadas.

Lietuvos teisės sistemoje apkalta yra konstitucinis institutas. Apkaltos procesą reglamentuoja Konstitucijos 74 str. bei Seimo statutas. Šalies teisinėje praktikoje apkaltos procedūra buvo taikyta vieną kartą ir dėl to Konstitucinis Teismas turėjo pateikti savo vertinimą. Reikia paminėti, jog pareigūnų parlamentinės apkaltos klausimai yra aptarti Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. kovo 30 d., 2004 m. balandžio 15 d. nutarimuose bei 2004 m. kovo 31 d. išvadoje. Minėtuose teisės aktuose Konstitucinis Teismas atskleidė apkaltos konstitucinę sampratą, bei pagrindė Konstitucinio Teismo vaidmenį šiame procese. Išsamesnė Teismo jurisprudencijos analizė leidžia pateikti esminius šio proceso apibūdinimus.

Apkalta – Konstitucijoje numatyta ypatinga procedūra, kai yra sprendžiamas aukščiausiųjų valstybės pareigūnų: Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjų, Aukščiausiojo teismo pirmininko ir teisėjų, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų, Seimo narių

⁵⁸ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija. 2001, t.21 (13). P.53.

konstitucinės atsakomybės klausimas, t. y. jų pašalinimas iš pareigų. Svarbu pabrėžti, jog pagal Konstitucijos 74 str. apkaltos procesą galima taikyti tik jame nurodytiems asmenims ir tik už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą arba paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Apkaltą vykdo tik Seimas, o asmuo gali būti pašalintas jei už tai balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. Konstitucinis Teismas savo išvadoje⁵⁹ pažymėjo, kad „šiurkštus Konstitucijos pažeidimas – tai tesės klausimas, todėl ar Konstitucija pažeista šiurkščiai, gali nustatyti tik Konstitucinis Teismas“. Taip pat išvadoje pabrėžiama, jog priesaikos sulaužymas kartu yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas. Tuo atveju, kai apkaltos procesas pradedamas dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, Seimas *turi pareigą* kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar pareigūno veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir galutinį sprendimą priimti *tik gavęs* Teismo išvadą. Konstituciniam Teismui nustatyta konstitucinė pareiga ištirti, ar pareigūnas atliko Seimo kaltinime nurodytus veiksmus ir įvertinti, ar šie veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ar Konstitucija pažeista šiurkščiai. Teismo išvada minėtais klausimais yra galutinė ir neskundžiama (Konstitucijos 107 str. 2 d.) o tai reiškia, kad Seimas, sprenddamas, ar pašalinti pareigūną iš pareigų, negali paneigti, pakeisti, kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad konkretūs asmens veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai. Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta. Pagal Konstitucijos 74 str. Seimas sprendžia tik tai, ar už Teismo nustatytą šiurkštų Konstitucijos pažeidimą pareigūną pašalinti iš jo užimamų pareigų, ar ne. Pabrėžtina, kad apkaltos proceso metu Seime gali vykti tik ginčai dėl pareigūno pašalinimo ar nepašalinimo. Seime negali būti tiriami, vertinami įrodymai, pagrindžiantys ar paneigiantys šiurkščius Konstitucijos pažeidimo faktus. Taigi, Konstitucija nustato skirtingas Seimo ir Konstitucinio Teismo funkcijas ir joms įgyvendinti reikalingus įgaliojimus apkaltos procese.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁶⁰ pažymimas ir dar vienas svarbus apkaltos aspektas – asmens teisių ir laisvių apsauga. Tai vienas iš esminių teisinės valstybės požymių, kuris turi būti įgyvendintas ir sprendžiant konstitucinės atsakomybės klausimus. Asmeniui, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta turi būti garantuojama teisė į nešališką jo bylos nagrinėjimą, objektyvų sprendimo priėmimą, proceso viešumą, dalyvavimą procese teikiant pasiaiškinimus ir gintis.

Išsamesnė Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų klausimų analizė patvirtina, kad Konstitucinis Teismas – konstitucinį teisingumą garantuojanti institucija, kuri konstitucinius ginčus visada nagrinėja tik vienu – atitikties Konstitucijai – aspektu. Jis užtikrina Konstitucijos, kaip pirminio akto, aukščiausios teisės, viršenybę ir garantuoja valstybės konstitucinės santvarkos

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49 – 1600.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 42–1345.

stabilumą. Tačiau darant apibendrinančias išvadas, Konstitucinio Teismo veiklą vertinti vien tik teisiniu požiūriu nepakanka. Kaip pažymi prof. E. Jarašiūnas,⁶¹ Konstitucinis Teismas įgyvendina ir Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtintas, tačiau visuomeniniam gyvenimui reikšmingas funkcijas: aiškindamas Konstitucijos normas atskleidžia Konstitucijos, kaip pagrindinio teisės akto, socialinę reikšmę, įtvirtina konstitucines idėjas ir vertybes, apsaugo žmogaus teises bei laisves, teisinėmis priemonėmis spėsdamas politinius konfliktus, mažina įtampą, skatina ieškoti kompromisų ir racionalių sprendimų, ugdo visuomenės demokratinę kultūrą.

1.3. Teisė kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą

Subjektų, turinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą teisę, ratas – tai dar vienas svarbus konstitucinės kontrolės institucijos statuso elementas, kuris įtakoja šios institucijos veiksmingumą. Lietuvos Konstitucijos 106 str. detalčiai nustato, kas ir dėl kokių klausimų turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Subjektų, neturinčių kreiptis į teisę, prašymas įvertinti teisės akto atitikti Konstitucijai yra vienas iš pagrindų Teismui atsisakyti pradėti teisės akto konstitucinės patikros procesą.⁶² Pastebėtina, kad subjektų ratas yra ribotas ir ne visi subjektai gali kreiptis į Teismą visais klausimais, todėl tikslinga plačiau apibūdinti kiekvieno subjekto galias inicijuoti konstitucingumo tyrimą Teisme.

Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti sprendimą visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nurodytais atvejais. Seimas į Konstitucinį Teismą kreipiasi nutarimu, kuriame (arba jo priede, arba jį lydinčiuose dokumentuose) turi būti išdėstomi motyvai, pagrindžiantys prašymą. Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo ginčijamo teisės akto galiojimą (Konstitucijos 106 str. 4 d.).

Plačios galimybės numatytos ir *Seimo narių grupei*. Konstitucija, Konstitucinio Teismo įstatymas bei Konstitucinio Teismo reglamentas nurodo, kad tokią grupę turi sudaryti ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių, t.y. ne mažiau kaip 29 atstovai. Akcentuotina, kad 1/5 Seimo narių grupė turi būti skaičiuojama ne nuo realiai išrinktų Seimo narių skaičiaus, o nuo Konstitucijoje įtvirtinto skaičiaus – 141. Seimo narių grupė į Teismą gali kreiptis dėl visų aukščiausiųjų valdžios institucijų aktų, t.y. įstatymo ar kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento akto, Vyriausybės akto konstitucingumo.

Respublikos Prezidentas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis dėl Vyriausybės aktų konstitucingumo. Ši Prezidento teisė patvirtina jo konstitucinį ryšį su Vyriausybe, priedermę prižiūrėti, ar Vyriausybė laikosi Konstitucijos ir įstatymų nustatytos kompetencijos ir teisės aktų hierarchijos principų. Konstitucija numato ir Prezidento teisę prašyti Konstitucinio Teismo pateikti

⁶¹ Jarašiūnas E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė (konf. medž.). – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, – 1998. P. 13 – 156.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo rinkimus. Kadangi Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus jam Konstitucija užtikrina teisę kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai.

Siauriausias nei kitų subjektų galimybes inicijuoti teisės aktų konstitucingumo tyrimą Teisme turi *Vyriausybė*. Pagal Konstitucijos 106 str. Vyriausybė gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl Seimo priimamų teisės aktų konstitucingumo. Teisės aktų, dėl kurių Vyriausybė gali kreiptis į Teismą, sąrašas detalizuotas Konstitucinio Teismo reglamente (VI skyrius, 1 skirsnis), t.y. dėl konstitucinių įstatymų atitikties Konstitucijai, įstatymų atitikties konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, bei Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų atitikimo įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai. Konstitucinės teisės specialistai pastebi, kad toks Vyriausybės kreipimasis dėl įstatymų konstitucingumo gali išprovokuoti Seimo ir Vyriausybės politinį konfliktą, ko pasėkoje Seimas gali išreikšti politinį nepasitikėjimą Vyriausybe.⁶³ Svarbus kreipimosi į Konstitucinį Teismą aspektas yra tas, kad pagal Konstitucijos 106 str. 4 d. Prezidento teikimas ar Seimo nutarimas kreiptis į Teismą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai, sustabdo jo galiojimą. Vyriausybės kreipimasis ginčijamo teisės akto galiojimo nesustabdo.

Nagrinėjant konkrečią bylą ir kilus abejonėms dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai *teismas*, sustabdęs bylos nagrinėjimą, privalo pasinaudoti Konstitucijos jam suteikta teise ir nutartimi kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų pašalintos jam kilusios abejonės. (Konstitucijos 110 str.) Teismas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ir turi teisę gauti jo sprendimą net ir tuo atveju, jei byloje taikytinas teisės aktas yra panaikintas ar pakeistas ir nebegalioja. Įgyvendindamas šią kreipimosi teisę, teismas gali užtikrinti veiksmingą bylos šalių teisių ir laisvių apsaugą. Reikia atkreipti dėmesį, kad nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nurodyta tiksliai, kokie teismai gali inicijuoti konstitucingumo tyrimą. Todėl darytina išvada, kad tokio kreipimosi teisė priklauso visiems, t.y. ir bendrosios jurisdikcijos, ir administraciniams teismams. Teismai į Konstitucinį Teismą gali kreiptis šiais klausimais: ar poįstatyminiai teisės aktai atitinka įstatymus, konstitucinius įstatymus, Konstituciją, ar įstatymai atitinka konstitucinius įstatymus ir Konstituciją, ar konstituciniai įstatymai atitinka Konstituciją.

Iš Konstitucijos bei Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų matyti, kad pats *Konstitucinis Teismas* pradėti teisės akto atitikimo Konstitucijai ar įstatymui tikrinimo proceso negali, kol į jį nesikreipia minėtos institucijos. Savo iniciatyva Teismas gali tik oficialiai aiškinti (nekeisdamas jo turinio) priimtą nutarimą.⁶⁴ Tačiau Teismo praktikoje yra atvejų kai jis savo iniciatyva teisės aktų konstitucingumą ėmėsi nagrinėti plačiau nei buvo formaliai surašyta pareiškėjų kreipimesi.

⁶³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 472.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.

Konstitucinio Teismo doktrina įrodė, jog garantuodamas Konstitucijos viršenybę bei konstitucinį teisėtumą, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tuos teisės aktus, kurių konstitucingumo pareiškėjas savo prašyme neginčijo.

1.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo statuso pagrindinius bruožus, tikslinga būtų apžvelgti jų priimamų teisės aktų ypatumus ir reikšmę teisei sistemai bei valstybės politikai.

Konstitucinis Teismas savo veikloje leidžia trijų rūšių aktus: sprendimus, išvadas ir nutarimus. Gana dažnai šie aktai apibendrintai yra vadinami sprendimais. Šia prasme tokia sąvoka vartojama ir Konstitucijoje (105, 107 str.). Minėti Konstitucinio Teismo aktai pasižymi skirtinga paskirtimi, nevienoda teisine reikšme, bei sukuriama skirtingais teisiniais padariniais.

Sprendimai priimami Teismo procesinės veiklos klausimais. Dauguma jų nesukelia ženklesnių teisinių padarinių, formalizuoja tam tikrą procesinį veiksma ir yra vienkartinio pobūdžio, pvz., sprendimas sujungti prašymus į vieną bylą, skirti baudas, ir pan. Tačiau, kai kuriais sprendimais išsprendžiami itin svarbūs klausimai, o jų motyvai ir argumentai gali priartėti net prie baigiamųjų Teismo aktų, pvz., sprendimas išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą.

Kaip jau buvo minėta, Konstitucinis Teismas teikia *išvadas* Konstitucijos 105 str. 3 d. nurodytais klausimais. Išvados kaip ir nutarimai yra baigiamasis aktas, priimamas išnagrinėjus konkrečią bylą. Išvadų teisinės galios klausimas šiandieninėje konstitucinės teisės doktrinoje yra pakankamai problematiškas ir nevienareikšmis. Teisinėje literatūroje išsakoma nuomonė, jog Konstitucinio Teismo teikiamos išvados nuo nutarimų skiriasi savo teisine galia - jos yra patariamojo, rekomendacinio pobūdžio ir išreiškia tik Teismo požiūrį. Konstitucinis Teismas pateikdamas išvadą nagrinėjamu klausimu neturi galutinio sprendimo teisės - galutinį sprendimą visada priima Seimas.⁶⁵ Tačiau Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. pateikta išvada iškėlė nemažai probleminių klausimų, ar tikrai išvada yra tik rekomendacija, patarimas Seimui, galutinai sprendžiančiam Konstitucijos 105 str. 3 d. nurodytus klausimus. Tenka pritarti V.A.Vaičiūčio⁶⁶ išsakytomis pagrįstoms abejonėms, jog Seimas nebėra kompetentingas „galutinai spręsti“ klausimus, kurie jau išnagrinėti ir pateikti Konstitucinio Teismo išvadoje. Seimas negali kvestionuoti, pakeisti Konstitucinio Teismo pateiktos išvados. Jis yra įpareigotas priimti tik politinio pobūdžio sprendimą, „remdamasis“ Konstitucinio Teismo pateikta išvada (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Iš to seka, kad Seimas negali priimti tokio sprendimo, kuris prieštarautų Konstitucinio Teismo išvadoje pateiktiems argumentams, pvz., jei Teismas pripažino tarptautinę sutartį antikonstitucine, Seimas negalėtų ratifikuoti šios sutarties, nes Konstitucijos 7 str. įtvirtinta, jog negalioja joks teisės aktas

⁶⁵Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 466.

⁶⁶Prezidento apkalta 2003 – 2004 / sud.V.A.Vaičiūtis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 11 – 35.

priešingas Konstitucijai. Šie išsakyti argumentai suponuoja mintį, jog Konstitucinio Teismo išvados negali būti traktuojamos kaip rekomendacijos, nes jų teisinė formuluotė konstituciškai įpareigoja Seimą.

Atsižvelgiant į tai, kad Konstituciniame Teisme didžioji dalis nagrinėjamų bylų yra bylos dėl teisės aktų konstitucingumo nustatymo, pagrindiniais Teismo aktais įvardijami *nutarimai*. Esminis Konstitucinio Teismo nutarimų ypatumas – jų padariniai yra erga omnes, t.y. jie yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Norint pabrėžti Teismo nutarimų privalomumą, Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią. Tačiau būtina akcentuoti tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimų galia negali būti prilyginama įstatymų galiai. Tikroji jų galia išplaukia iš pačios Konstitucijos. Tai, jog jie yra visuotinai privalomi, galutiniai ir neskundžiami, jų galia gali būti įveikta tik priimant Konstitucijos pataisas, iškelia nutarimus virš įstatymų ir suteikia jiems pačios Konstitucijos galią. Nutarimuose formuojama Konstitucinio Teismo doktrina yra sudėtinė pačios Konstitucijos dalis.

Neretai teisinėse diskusijose keliamas klausimas, ar visi Konstitucinio Teismo nutarimai gali būti pripažinti teisės šaltiniais. Dauguma mokslininkų prie teisės šaltinių priskiria tuos Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose nurodomas teisės normos prieštaravimas Konstitucijai. Tačiau vieningos nuomonės nerandama dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, kurio rezoliucinėje dalyje konstatuojamas teisės akto ar jo dalies neprieštaravimas Konstitucijai, pripažinimo teisės šaltiniu. Anot Konstitucinio Teismo teisėjo K.Lapinsko, nutarimas, kuriuo teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, prilygsta įstatymų leidėjo sprendimui dėl akto panaikinimo ir todėl laikytinas teisės šaltiniu, o priešingu atveju jokių esminių permainių teisės sistemoje nedaro, todėl turi kitokią teisinę galią ir reikšmę.⁶⁷ J.Žilys pažymi, kad toks Konstitucinio Teismo nutarimas nesukelia realių teisinių padarinių, tačiau jame išsakyti Teismo argumentai ir motyvai, kuriais aiškinamos konstitucinės ar kitos normos, išlieka vertingos kaip Lietuvos teisės pažinimo šaltinis.⁶⁸ Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad neretai viename Konstitucinio Teismo nutarime to paties įstatymo vieni straipsniai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, kiti – ne, todėl tokiu atveju nutarimų pripažinimas ar nepripažinimas teisiniais šaltiniais būtų per daug painus.⁶⁹ Nepriklausomai nuo nutarimo turinio, nesiskiria jo priėmimo procedūra, jis yra visuotinai privalomas, galutinis ir neskundžiamas.

⁶⁷ Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 91.

⁶⁸ Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisė šaltinių sistemoje // Jurisprudencija. 2000, t. 17 (19). P. 76.

⁶⁹ Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2002, t. 30 (22). P.150.

Vertinant Konstitucinio Teismo nutarimo ypatumus bei jo vietą teisinėje sistemoje, tikslinga atkreipti dėmesį į nutarimo sudedamąsias dalis (nustatančioji, konstatuojamoji ir rezoliucinė), ypač į konstatuojamos ir rezoliucinės dalių reikšmę. Konstitucinio Teismo suformuluotoje doktrinoje⁷⁰ pabrėžiama, kad nutarimo visos dalys sudaro vieną visumą. Jo rezoliucinė dalis yra grindžiama konstatuojamosios dalies argumentais. Todėl privaloma yra ne tik nutarimo rezoliucinė, bet ir konstatuojamoji dalis, kurioje išdėstoma Konstitucijos normų ir principų interpretacija, pateikiami motyvai bei argumentai, pagrindžiantys Teismo sprendimą. Konstatuojamosios dalies privalomumą atspindi ir tai, jog Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus turi vadovautis ankstesniuose nutarimuose pateiktais samprotavimais bei argumentais. Teisės aktų leidėjas privalo paisyti Teismo konstatuojamoje dalyje pateiktų teisinių motyvų, konstitucinių nuostatų išaiškinimų. Be to, nutarimuose pateikti teisiniai motyvai gali būti laikomi prejudiciniais faktais.⁷¹ Konstitucinio Teismo pateiktais argumentais remiamasi bendrosios jurisdikcijos bei administraciniai teismai, nagrinėjantys individualias bylas. Nutarimų neįgyvendinimas, nesilaikymas tokios Konstitucijos nuostatų sampratos, kurią pateikė Teismas reikštų pačios Konstitucijos pažeidimą.

Šie argumentai leidžia daryti išvadą, jog Konstitucinio Teismo nutarimai, nepriklausomai nuo to, teisės akta (ar jo dalį) pripažįsta prieštaraujančiu ar neprieštaraujančiu Konstitucijai, visa jų apimtimi laikytini teisės šaltiniu. Kartu su pagrindiniu Konstitucijos tekstu jie sudaro darnią, nuolat atsinaujinančią gyvąją Konstituciją.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 4 – 100.

⁷¹ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija.2002, t.30 (22). P.133.

2. KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBOS

Konstitucija, kaip pirmapradis teisės sistemos aktas, kaip aukščiausioji teisė nustato visus teisinio reguliavimo pagrindus. Nėra teisinių santykių, kurie nebūtų sureguliuoti Konstitucijos normomis. Čia įtvirtinami ir valstybės sąrangos dėsniai, valstybės institucijų kompetencija, ir asmens teisinė padėtis. Tačiau Konstitucijos nuostatos suformuluotos taip glaustai ir lakoniškai, jog kartais skamba kaip sentencijos. Todėl norint atskleisti jų tikrąjį turinį, Konstitucija turi būti nuolatos aiškinama. Kaip minėta, oficialiai Konstituciją aiškinti gali tik Konstitucinis Teismas tikrindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija, joje formuluojama doktrina, atskleidžianti konstitucinių normų ir principų turinį, jose įtvirtintas vertybes, yra sudedamoji ir neatskiriama pačios Konstitucijos dalis.

Konstitucinio Teismo nutarimuose ne kartą aiškintas ir Konstitucijos 105 straipsnis, nusakantis Konstitucinio Teismo jurisdikciją. Minėtame straipsnyje nurodoma, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Taip pat Konstitucinis Teismas tiria, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai. Ši nuostata iš pirmo žvilgsnio atrodo pakankamai aiški, tačiau kelia nemažai teorinio bei praktinio pobūdžio klausimų. Anot prof. E. Kūrio „savo jurisdikciją Konstitucinis Teismas traktuoja gana plačiai. Tokią nuostatą lemia pati Konstitucinio Teismo paskirtis – užtikrinti Konstitucijos viršenybę.“⁷² Tačiau svarbu tampa nustatyti, kiek Konstitucinis Teismas yra laisvas vykdydamas teisės aktų konstitucingumo kontrolę, ir kur yra jo įgaliojimų ribos.

Konstitucinės kontrolės doktrinos, apibūdinančios Konstitucinio Teismo įgaliojimus, naujausios tendencijos itin išryškėjo 2000 – 2002 m. Konstitucinio Teismo priimtuose nutarimuose. Čia didesnis dėmesys buvo atkreiptas į tas Konstitucijos nuostatas, kurių formuluotės suteikia Teismui teisę atlikti tam tikrų teisės aktų konstitucingumo tyrimą, neperžengiant savo įgaliojimų ribų. Kaip pažymi prof. T. Birmontienė, tokias Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tendencijas galima būtų suskirstyti į dvi grupes:

1. pirmosios grupės tendencijų naujumą galėjo nulemti Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymo tvarkos teisinis reguliavimas, t.y. tie atvejai, kai Teismas tiesiogiai vadovavosi Konstitucijos nuostatomis, o ne jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustatančiu Konstitucinio Teismo įstatymu. Konstitucinio Teismo doktrina atskleidė naujus Teismo įgaliojimo aspektus vertinant neįsigaliojusių, bei jau nebegaliojančių, oficialiai neskelbtų teisės aktų konstitucingumą, taip pat galimybę vertinti teisės akto atitikimą ne tik konkrečiam Konstitucijos straipsniui, bet ir konstituciniam principui. Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas sistemiškai aiškindamas

⁷² Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. 2003, Nr.3 - 4 (45 - 46). P.9.

Konstitucijos nuostatas išplėtė konstitucingumo tyrimo ribas, kurios nebuvo nurodytos pradiname pareiškėjo prašyme;

2. antrosios grupės tendencijos sietinos su pačios Konstitucijos, reglamentuojančios Konstitucinio Teismo kompetenciją, galimomis teksto problemomis, t.y. sisteminiu Konstitucijos interpretavimu⁷³. Šiai grupei galima priskirti Konstitucinio Teismo įgaliojimus vertinti konstitucinių įstatymų atitiktį Konstitucijai bei Seimo poįstatyminių teisės aktų sutikimą ne tik su Konstitucija, bet ir su įstatymais.

Konstitucinio Teismo veikla šalinant antikonstitucinius teisės aktus, bei aiškinant Konstitucijos nuostatų prasmę, leidžia jį priskirti prie aktyvistinių teismų, plečiančių savo konstitucinių įgaliojimų ribas, bet niekada jų neperžengiančių. Todėl tikslinga plačiau paanalizuoti Konstitucinio Teismo veiklos pavyzdžius, kurie atskleidžia Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas.

2.1. Negaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimas

Konstitucijos 102 str. nurodo, jog Konstitucinis Teismas, užtikrindamas Konstitucijos viršenybę bei konstitucinį teisėtumą, tiria ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Konstitucijos 107 str. 1 d. pažymima, jog pripažintas antikonstituciniu teisės aktas nebegali būti taikomas. Šių straipsnių analizė atskleidžia konstitucinės kontrolės paskirtį – nustačius teisės aktų prieštaravimą Konstitucijai, stabdyti ydingų teisės aktų taikymą. Šiame kontekste išryškėja viena Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribų problema – nebegaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimas. Ar pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų konstitucingumą, ar Konstitucinis Teismas, vadovaudamasis Konstitucijos nuostatomis, turi įgaliojimus tirti ir tų įstatymų bei kitų teisės aktų konstitucingumą, kurių galiojimas yra pasibaigęs, t.y. tų, kurie yra pakeisti arba panaikinti.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog ši situacija didelių probleminių klausimų neturėtų kelti. Panaikinus teisės akto galiojimą, jis likviduojamas iš galiojančios teisinės sistemos ir nebėra jos sudedamoji dalis. Nuo jo panaikinimo momento jis nebegali būti taikomas, todėl ir to akto konstitucingumo tyrimas rodos netenka prasmės. Tačiau reikia pabrėžti, jog ir panaikintas teisės aktas tebeįtakoja teisinių santykių dalyvius. Tokių aktų atitikimas Konstitucijai ypač aktualus nagrinėjant konkretų ginčą teisme.

Konstitucinio Teismo nutarimuose ne kartą yra pasisakyta dėl nebegaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo. Reikia pastebėti, jog konstitucinės kontrolės doktrina šiuo klausimu nėra

⁷³ Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2002, t.30 (22). P.151.

vienareikšmė ir ne kartą Teismo praktikoje buvo modifikuota. Todėl tikslinga išsamiau paanalizuoti Konstitucinio Teismo nutarimus ir pažvelgti, kaip ši doktrina buvo formuojama ir keičiama.

Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje laikėsi nuostatos, jog jis tiria tik galiojančių teisės aktų konstitucingumą. Tai atsispindi ir vienoje 1993 m. Konstitucinio Teismo nagrinėtoje byloje, kur Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto 137 straipsnis atitinka Konstitucijos 25 ir 44 straipsnių nuostatas. Tuo tarpu kol byla buvo ruošiamą teismiam nagrinėjimui, Seimas spalio 12 d. priėmė teisės aktą, kuriuo ginčijama Seimo statuto nuostata buvo pakeista. Konstitucinis Teismas 1993 m. spalio 13 d. sprendime konstatavo, jog minėtu teisės aktu „Seimas faktiškai panaikino ginčijamą teisės normą, o tai yra pagrindas pradėti teisenai byloje nutraukti.“⁷⁴ Teismas šį argumentą grindė Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str. 4 d., kurioje nustatyta, jog „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“. Pabrėžtina, kad tokios pozicijos Konstitucinis Teismas laikėsi ir tuo atveju, jei teisės akto konstitucingumo tyrimą inicijuodavo ne Seimo narių grupė, o teismai⁷⁵ ir pradėtą teiseną byloje nutraukdavo. Remiantis tokiais argumentais Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jis tirs tik galiojančių teisės aktų atitikimą Konstitucijai.

1995 m. liepos 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas jau tiesiogiai įtvirtino nuostatą, jog jis nagrinėja tik galiojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Šiame nutarime Teismas konstatavo, kad „pagal Konstitucijos 105 straipsnį ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir sprendžia, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, taip pat ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento bei Vyriausybės priimti aktai. Taigi Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl galiojančių teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams“.⁷⁶

Konstitucinio Teismo aktų analizė leido pastebėti, jog Teismo pozicija nagrinėjamu klausimu ėmė keistis jau nuo 1999 m. Išskirtinas Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. priimtas nutarimas⁷⁷, kuriuo buvo išspręstas jau nebegaliojančio įstatymo konstitucingumo klausimas. Teismas išnagrinėjo Seimo narių prašymą ištirti, ar 1998 m. valstybės biudžeto įstatymo tam tikros nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Svarbu akcentuoti, jog minėtas įstatymas baigė galioti 1998

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 13 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisenos byloje nutraukimo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 54 – 1060.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 21 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisenos byloje Nr. 8 „Dėl Vilniaus miesto 2-osios apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 8-1 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, nutraukimo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 72 – 1364.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas „Dėl Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. spalio 12 d. nutarimai Nr. 421 „Dėl tarpūkinių ūmonių perregistravimo ir pajinių įnašų panaudojimo žemės ūkio įmonėse“ ir Nr. 422 „Dėl žemės ūkio ūmonių vadovų teisių ir pareigų privatizavimo laikotarpiu“ atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 57 – 1433.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos Standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių Žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 61-2015.

m. gruodžio 31 d. Konstitucinis Teismas minėtame liepos 9 d. priėmė nutarimą, kuriame ginčijamas įstatymo nuostatas pripažino antikonstitucinėmis. Tačiau šiame nutarime neargumentavo, kodėl jis išnagrinėjo jau nebegaliojančio įstatymo konstitucingumo klausimą. Kaip pažymi V. Sinkevičius, „tai, kad buvo išnagrinėta nebegaliojančio įstatymo atitiktis Konstitucijai, sudarė prielaidas modifikuoti Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos nuostatos, jog „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“, sampratą.“⁷⁸

2000 m. balandžio 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimo konstatuojamoje dalyje jau buvo pateikta pakoreguota, argumentuota Teismo pozicija dėl nebegaliojančių teisės aktų konstitucinės patikros proceso.⁷⁹ Nutarime nurodoma, jog formuluotė „yra pagrindas pradėtai teisei nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę, atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta. Čia pat pažymima, jog teismui kreipusis su prašymu ištirti, ar ginčijamas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymui (nors ginčijamas aktas ar jo dalis ir yra pakeistas), o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonų dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės bei laisvės.

Pažymėtina, kad minėtame nutarime pakoreguota formuluotės „yra pagrindas pradėtai teisei nutraukti“ samprata įtvirtino Konstitucinio Teismo *teisę*, bet ne *pareigą* nutraukti pradėtą teiseną. Teismas, įvertinęs bylos aplinkybes, turėjo galimybę pradėtą teiseną nutraukti, neatsižvelgiant į tai koks subjektas kreipėsi dėl nebegaliojančio teisės akto konstitucingumo. Iš to seka, jog ir kreipusis teismui, kuriam individualios bylos nagrinėjimo metu kilo abejonų dėl taikytino jau panaikinto ar pakeisto teisės akto atitikimo Konstitucijai, Konstitucinis Teismas vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str. 4 d. nuostata galėjo pradėtą teiseną nutraukti. Tai, jog ne visais atvejais Konstitucinis Teismas tyrė nebegaliojančių teisės aktų konstitucingumą iliustruoja ir 2000 m. birželio 30 d., 2001 m. liepos 13 d. sprendimai.

Nebegaliojančių teisės aktų konstitucinės kontrolės doktrina kito, o esminiai pakeitimai atsispindi Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21d. nutarime. Jo konstatuojamoje dalyje Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į keletą esminių aplinkybių.

⁷⁸ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t.30 (22). P.134.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 30 – 840.

1. Pagal Konstitucijos 102 str. 1 d. tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams;

2. Konstitucijos 110 str. 1 d. nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Pagal šio Konstitucijos straipsnio 2 d. tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją.⁸⁰

Minėtų konstitucinių nuostatų analizė suponuoja mintį, kad Konstitucijoje negali būti įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucijoje įtvirtinus vieno subjekto (t.y. šiuo atveju - teismo) teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės aktų konstitucingumą, kitam subjektui, t.y. Konstituciniam Teismui nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti tokį prašymą. Iš to seka, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta *ne tik teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu nustatyti ginčijamo teisės akto konstitucinį teisėtumą, bet ir teisė gauti Konstitucinio Teismo atsakymą į savo paklausimą. Jeigu Konstituciniam Teismui nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti teismo pateiktą prašymą, ar byloje taikytinas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, tai teismo teisė stabdyti bylos nagrinėjimą ir pats kreipimasis į Konstitucinį Teismą netektų prasmės. Todėl Konstitucinis Teismas nagrinėjamame nutarime išreiškė poziciją, jog Konstitucijos 102 bei 110 straipsnių nuostatos reiškia, kad *tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi byla nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonės dėl toje byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai, taip pat dėl kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne.**

3. Konstitucinis Teismas nutarime taip pat pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str. 4 d. nuostatų negalima aiškinti neatsižvelgiant į Konstitucijos 110 str. nuostatas. Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str. 4 d. formuluotė „yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 str. nurodyti subjektai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, o ne kaip nustatanti, kad kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teisena turi būti nutraukta.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 82 – 3529.

Apibendrinant Konstitucinio Teismo aktuose pateiktus argumentus, galima teigti, jog Konstitucinis Teismas dėl nebegaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo yra suformulavęs tokią doktriną: Konstitucinis Teismas privalo tikrinti negaliojančių įstatymų atitikti Konstitucijai ir negaliojančių poįstatyminių teisės aktų atitikti Konstitucijai ir įstatymams, jei dėl tokių aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi Seimas, Seimo narių grupė, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas su prašymu atlikti negaliojančio teisės akto konstitucingumo tyrimą, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali nuspręsti pradėtą teiseną byloje nutraukti. Kaip matyti Konstitucinis Teismas nustatė, kad negaliojančio teisės akto atitikti Konstitucijai privalo tirti tik kai į jį kreipėsi teismas. V. Sinkevičius abejoja tokia Konstitucinio Teismo pozicija motyvuodamas tuo, kad kiti subjektai, kurie pagal Konstitucijos 106 str. gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, yra traktuojami ne taip kaip teismai. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą požiūriu, visi subjektai pagal Konstituciją yra lygūs ir nėra kaip nors diferencijuojami, todėl ir jų kreipimasis turėtų lemti vienodas Teismo pareigas.⁸¹ Palaikydamas tokią nuomonę, E. Spruogis papildomai pažymi, kad Konstitucinis Teismas atsisakydamas tirti negaliojančių teisės aktų atitikimą Konstitucijai, palieka netirtą teisę, kuri galėtų prieštarauti Konstitucijai ir kurią vėliau galėtų taikyti bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai.⁸²

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas, tikslinga būtų paminėti vieną iš aplinkybių, lėmusių ieškoti naujų Konstitucinio Teismo įgaliojimų konstitucinio įtvirtinimo aspektų, bei įtakojusių Konstitucinio Teismo formuojamą doktriną negaliojančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo klausimu.

Kartais institucija, išleidusi ginčijamą teisės aktą, iš anksto „nujaučia“, kad Konstitucinio Teismo nutarimu jis bus pripažintas antikonstituciniu ir tikėdamasi išvengti akivaizdžiai neigiamų padarinių, priima *formaliai kitą, tačiau faktiškai įtvirtinantį tas pačias nuostatas teisės aktą*. Naikinamo ar keičiamo akto ginčijamos nuostatos perkeliamos į kitus ar tuos pačius tik jau naujos redakcijos aktus. Taip elgdamasis teisės akto leidėjas tikisi, jog Konstitucinis Teismas atsisakys tirti ginčijamo teisės akto, kuris nebegalioja, atitikimą Konstitucijai. Tačiau Konstitucinis Teismas, susidūręs su tokio pobūdžio problema pažymėjo,⁸³ jog *tokiais atvejais Teismas nagrinės ir nebegaliojančio teisės akto ir formaliai naujo teisinio reguliavimo atitikti Konstitucijai*.

⁸¹ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t.30 (22). P.136.

⁸² Spruogis E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei // Teisės problemos. 2003, Nr. 3. P.39.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2000, Nr. 110 – 3536.

2.2. Priimtų, bet dar neįsigaliojusių teisės aktų konstitucingumo tyrimas

Konstitucijos 102 str. 1 d. ir 105 str. 1 d. nustatyta, jog Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Pagal šių nuostatų prasmę Konstitucinis Teismas vertina tik priimtus įstatymus. Jis netiria teisės aktų projektų konstitucingumo, t.y. neatlieka prevencinės konstitucinės kontrolės. Tačiau minėtos Konstitucijos nuostatos neatskleidžia, ar Konstitucinis Teismas turėtų vertinti tik galiojančius teisės aktus, ar ir priimtus, bet dar negaliojančius. Aiškesnio atsakymo nepateikia ir Konstitucinio Teismo įstatymo 63 straipsnis.

Kalbant apie priimtus, bet dar neįsigaliojusius įstatymus, tikslinga pažymėti, jog pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 5 str. 1 d. Lietuvos Respublikos įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir „Valstybės žiniuose“ paskelbia Respublikos Prezidentas, jeigu pačiuose įstatymuose nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo tvarka.⁸⁴ Iš to seka, jog analizuojant priimtų, bet dar negaliojančių įstatymų konstitucingumą, galimos dvi situacijos, kai:

1. įstatymas yra Seimo priimtas, bet Respublikos Prezidento dar nepasirašytas,
2. įstatymas yra Seimo priimtas, Prezidento pasirašytas ir oficialiai paskelbtas, bet dar neįsigaliojęs, nes pačiame įstatyme numatyta vėlesnė jo įsigaliojimo data.

Norėtusi atkreipti dėmesį, jog pirmuoju atveju kalbama apie Seimo priimtą aktą, kuris formaliu požiūriu dar nėra Lietuvos Respublikos įstatymas, o Konstitucinis Teismas pagal Konstitucijos 102 str. 1 d. ir 105 str. 1 d. sprendžia įstatymų konstitucinio teisėtumo klausimus. Tai tik Seimo priimtas įstatymas, kurio įsigaliojimui būtinas Respublikos Prezidento pritarimas ir jo pasirašymas. Kol Prezidentas neišreiškė savo pozicijos įstatymo leidybos procedūra dar nebaigta. Išlieka tikimybė, jog Prezidentas vetuos konstitucingumo prasme abejonių keliantį Seimo priimtą įstatymą ir jo nuostatos bus pakeistos. Kaip jau minėta, Konstitucinis Teismas atlieka paskesniąją konstitucinę kontrolę, o jo įsikišimas šioje stadijoje gali būti vertinamas kaip pernelyg ankstyvas. Tai suponuoja mintį, jei įstatymas dar nėra pasirašytas, Konstitucinis Teismas prašymo ištirti jo konstitucingumą priimti neturėtų.⁸⁵

Antruoju atveju, įstatymas jau turi Lietuvos Respublikos įstatymo statusą ir visos procedūrinės galimybės jį tobulinti jau išnaudotos. Bet koks įstatymo keitimas reikštų naujo įstatymo leidimą. Tai jau yra įstatymas, tik dar negaliojantis, nes jo įsigaliojimui trūksta tik vieno, nuo niekieno valios nepriklausančio dalyko – termino suėjimo. Todėl kyla klausimas, kaip

⁸⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 12 – 296.

⁸⁵ Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. 2004, Nr. 1 (43). P.13.

Konstitucinis Teismas turi pasielgti tokioje situacijoje: priimti prašymą ir nagrinėti dar neišgaliojusio įstatymo atitikimą Konstitucijai ar atsisakyti tokio tyrimo.

Konstitucinis Teismas praktikoje buvo susidūręs su tokio pobūdžio klausimu ir 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime⁸⁶ atskleidė dar vieną savo įgaliojimų aspektą. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai nepriklausomai nuo to, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų aktų (jų dalių) taikymo pradžios data.* Formuluodamas tokią įgaliojimų tirti dar neišgaliojusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai sampratą, Konstitucinis Teismas rėmėsi Konstitucijos 105 str. 1 d. nuostatos, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, lingvistiniu aiškinimu, taip pat tuo, jog Konstitucijoje nėra nuostatų, kad Konstitucinis Teismas tiria tik išgaliojusius įstatymus ir kitus Seimo priimtus teisės aktus, tik išgaliojusius Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktus. Pažymėtina, kad toks Konstitucijos nuostatų, bei Konstitucinio Teismo jurisdikcijos interpretavimas, nepakeičia Konstitucijoje įtvirtinto paskesniojo konstitucingumo kontrolės būdo, o tokie Teismo įgaliojimai itin efektyvūs, kadangi ydingas teisės aktas iš teisinės sistemos anuluojamas dar prieš jam išgaliojant.

2.3. Konstitucingumo tyrimo ribų išplėtimas

Kaip jau buvo minėta šio darbo 1.3. skyriuje, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas neturi teisės pats inicijuoti konstitucinio tyrimo, nes priešingu atveju, Teismas, pats pradėdamas procesą ir pripažindamas teisės aktą antikonstituciniu, atimtų dalį suvereno, t.y. Tautos demokratiškai išrinkto Seimo, teisių. Konstitucinis Teismas konstitucingumo tyrimą gali pradėti tik gavęs Konstitucijos 106 str. nurodytų subjektų tinkamai surašytą pareiškėjo prašymą. Prašyme be kitų svarbių duomenų, būtinai turi būti nurodyta ir kokio teisės akto (ar jo dalies) atitikimą kokiems Konstitucijos straipsniams pareiškėjas ginčija (Konstitucinio Teismo įstatymo 66 str.). Šiame kontekste ir išryškėja dar vienas Konstitucinio Teismo įgaliojimų probleminis aspektas. Kyla klausimai, ar Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas prašymą, yra griežtai saistomas jame nurodytos tyrimo apimties, ar savo iniciatyva Teismas gali peržengti pareiškėjo nurodyto tyrimo ribas, o jei gali – tai kaip plačiai jis gali tai daryti.

Konstitucinio Teismo nutarimų analizė leido pastebėti, kad Teismo praktikoje būta atvejų, kai jis teisės akto konstitucinio teisėtumo klausimą nagrinėjo plačiau nei buvo formaliai surašyta

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 93 – 4000.

pareiškėjo kreipimesi, t.y. tyrimo objektas tapo *ultra petita*. Nagrinėjant Konstitucinio Teismo nutarimus bei teisinę literatūrą šiuo klausimu, galima išvelgti tokias konstitucingumo tyrimo ribų išplėtimo tendencijas:

1. tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant, ar ginčijamas teisės aktas neprieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet ir nenurodytiems straipsniams bei konstituciniams principams,
2. tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant ir apie teisės aktą, kurio pareiškėjas neginčijo, tačiau kuriuo įsiterpiama į pareiškėjo ginčijamo teisės akto teisinį reguliavimą,
3. tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant, ar pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja pareiškėjo neginčijamam įstatymui, kurio pagrindu grindžiamas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas,
4. tyrimo ribų išplėtimas sprendžiant dėl pareiškėjo neginčijamo teisės akto, kuris yra ginčijamo teisės akto nauja redakcija.

Pastaroji Konstitucinio Teismo jurisdikcijos riba buvo aptarta anksčiau (žr. 2.1. skyrių), todėl, siekiant išvengti pasikartojimo, detaliau šis klausimas nebus nagrinėjamas. Tačiau tikslinga priminti suformuluotą Konstitucinio Teismo poziciją: Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tų įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kurių pareiškėjas neginčija, jeigu šie įstatymai ar kiti teisės aktai yra ginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų nauja redakcija ir jeigu juose įtvirtintos tos pačios ar iš esmės analogiškos nuostatos, kurios yra pareiškėjo ginčijamuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose. Svarbu akcentuoti ir tai, jog aptariamam atveju Konstitucinis Teismas tiria pareiškėjo neginčijamų naujų įstatymų ar kitų teisės aktų redakcijas, neatsižvelgdamas į tai, ar šie aktai jau įsigalioję, ar jie įsigalios ateityje.⁸⁷

2.3.1. Teisės akto atitiktis kitiems Konstitucijos straipsniams, nei nurodyta pareiškėjo, tyrimas

Pagal Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme numatytas vadas pradėjus teisės akto atitikties Konstitucijai vertinimo procesą, Konstitucinis Teismas gali pastebėti, kad pareiškėjo ginčijamas teisės aktas prieštarauja kitiems Konstitucijos straipsniams nei nurodyta prašyme. Tikslinga plačiau aptarti, kaip Konstitucinis Teismas pasielgtų susiklosčius tokiai situacijai ir kokie jo įgaliojimai vertinant teisės akto konstitucingumą.

⁸⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 82 – 3529.

Konstitucinis Teismas tyrė kai kurių Švietimo įstatymo straipsnių atitikimą Konstitucijai ir 2000 m. birželio 13 d. priėmė nutarimą,⁸⁸ kurio konstatuojamoje dalyje buvo nurodyta, jog „Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas aktas (jo dalis) prieštarauja pareiškėjo nenurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti.“ Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pareiškėjo ginčijamo teisės akto reguliuojama visuomeninio gyvenimo sritis yra apibūdinama daugelyje Konstitucijos straipsnių ir juos būtina aiškinti sistemiskai, neatskiriant vienas nuo kito. Pareiškėjo prašyme nurodytą Konstitucijos nuostatą negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų.

Minėtoje byloje Seimo narių grupė vieną iš prašymo dalių suformulavo taip: Seimo narių grupė prašo ištirti, ar Švietimo įstatymo 32 straipsnio 2 dalis neprieštarauja Konstitucijos 25 straipsnio 1 daliai, 26 straipsnio 1, 2 ir 3 dalims ir 40 straipsnio 1 daliai. Tyrimo eigoje Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į ginčijamo įstatymo 32 straipsnio 2 dalies 2 punktą, kur pasakyta, kad pasaulėžiūros ugdymo reikalavimus ir reikalavimus su ugdymu susijusiam švietimo įstaigos personalui nustato religinė bendrija. Konstitucinis Teismas, dėstydamas argumentus, pažymėjo, kad ginčijamo įstatymo 32 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostata „suponuoja tai, kad religinė bendrija turi teisę kištis į darbuotojų įsitikinimus, daryti jiems poveikį, aiškintis jų požiūrį į religiją, tikėjimą ar netikėjimą. Tai neatitinka įsitikinimų ir jų raiškos laisvės konstitucinės sampratos, taip pat Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalies normos, kad kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstymas yra laisvi.“ Taigi, Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas pareiškėjo ginčijamos nuostatos konstitucingumą pripažino, kad ji prieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems, bet ir prašyme neminimais Konstitucijos 42 straipsnio 1 daliai.

Pažymėtinas ir tas faktas, jog Konstitucinis Teismas šioje byloje papildomai išnagrinėjo Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalies atitikimą ne pareiškėjo nurodytai Konstitucijos 43 straipsnio 3 daliai, o 43 straipsnio 5 daliai. Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjo nurodyta Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalis reglamentuoja kitokio pobūdžio santykius nei ginčijama įstatymo norma. Todėl Konstitucinis Teismas, tirdamas įstatymo konstitucingumą, taikė tą Konstitucijos straipsnį, kuris aprašo santykius reglamentuojamus ginčijamame teisės akte, o ne tą, kurį nurodė pareiškėjas. Tokiu būdu Teismas atliko savo priedermę ir užtikrino pilnavertę konstitucinę kontrolę.

Konstitucinio Teismo doktrina vertinant ginčijamo teisės akto atitikimą pareiškėjo neminimiems Konstitucijoms straipsniams buvo plėtojama toliau. Konstitucinis Teismas, remdamasis 2000 m. birželio 13 d. nutarime pateikta nuostata, „kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose išdėstytų teisės normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 49–1424.

Konstitucijos normų”, 2001 m. spalio 2 d. nutarime⁸⁹ pažymėjo, kad „vertinant ginčijamų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai svarbu išsiaiškinti ne tik jų santykį su pareiškėjo nurodytomis Konstitucijos normomis, bet ir tai, ar jie neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems principams.“

Toks konstitucinis reguliavimas kelia klausimą, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį tik konkrečioms Konstitucijos straipsniams ir šių straipsnių nuostatomis, ar Teismas turi įgaliojimus tirti ir tai, ar teisės aktas neprieštarauja ir Konstitucijos principams.

Konstitucinė doktrina atskleidžia, kad Konstituciją sudaro ne vien jos tekstas (preambulė, straipsniai, straipsnių nuostatos), bet ir konstituciniai principai bei Konstitucinio Teismo doktrina. Konstituciniai principai kildinami ne iš vieno ar kelių Konstitucijos straipsnių, o iš jų visumos. Tokie teisės teorijoje pripažįstami konstituciniai principai kaip teisinės valstybės, valdžių atskyrimo, tautos suvereniteto, lygiateisiškumo ir kiti nėra įtvirtinti konkrečiame Konstitucijos straipsnyje, o aiškinami visos Konstitucijos kontekste. Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas įgaliotas iš teisinės sistemos šalinti teisės aktus, kurie prieštarauja Konstitucijai kaip visumai.

Anksčiau minėtoje 2001 m. spalio 2 d. nagrinėjamoje byloje Vilniaus apygardos administracinio teismas prašė ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies nuostata, kad „jeigu priimamas nutarimas skirti baudą, vairuotojo pažymėjimas negražinamas, iki bus sumokėta paskirta bauda“, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 5 daliai ir 32 straipsnio 1 daliai. Atkreiptinas dėmesys, kas Konstitucinis Teismas nusprendė pripažinti, jog ginčijama nuostata prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui. Taigi, šioje byloje Teismas nenustatė ginčijamo įstatymo prieštaravimo prašyme nurodytiems Konstitucijos konkrečioms straipsniams, o konstatavo jos neatitikimą konstituciniam principui. Tokį sprendimą Teismas argumentavo tuo, kad ginčijama nuostata, jog paskyrus baudą vairuotojo pažymėjimas negražinamas, iki bus sumokėta paskirta bauda, iš esmės reiškia, kad asmuo užsienyje negali pasinaudoti dokumentu, liudijančiu, jog jis turi teisę vairuoti transporto priemonę. Tačiau tai, kad asmuo užsienyje negali pasinaudoti minėtu dokumentu, nereiškia, jog yra suvaržyta ar paneigta piliečio teisė laisvai išvykti iš Lietuvos (Konstitucijos 32 str. 1 d). Tačiau Teismas pripažino, kad tokia administracinio poveikio priemonė yra neproporcinga padarytam kelių eismo pažeidimui ir ji nepagrįstai apriboja žmogaus teises. Konstitucinis Teismas nutarime pabrėžė, jog visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniu teisinės valstybės principu, kuris suponuoja ir nustatytos teisinės atsakomybės proporcingumą. Todėl ir įstatymų leidėjui, nustatančiam administracinio poveikio priemones, kyla pareiga laikytis Konstitucijoje įtvirtintų principų.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 85–2977.

Reikia pastebėti, kad Konstitucinio Teismo nutarimų konstatuojamose dalyse dažnai pabrėžiama, kad ginčijamas teisės aktas neatitinka Konstitucijoje įtvirtinto principo, tačiau rezoliucinėje dalyje nurodomas prieštaravimas ne konstituciniam principui, o konkrečiam Konstitucijos straipsniui. Toks reikalavimas įtvirtintas ir Konstitucinio Teismo įstatymo 71 str. 1 ir 2 dalyse, kur teigiama, kad kai pripažįstama, jog teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas turi nurodyti, kuriems konkrečioms Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatomis teisės aktas prieštarauja. Tačiau konstitucinės doktrinos plėtra ir platesnis konstitucinių principų išaiškinimas leidžia ginčijamą teisės aktą pripažinti neatitinkančiu konstitucinį principą neįvardijant konkrečios Konstitucijos nuostatos.

Apibendrinant galima pastebėti, kad pagal Konstitucijos 102 str. 1 d. ir 105 str. 1 d. nuostatų prasmę Konstitucinis Teismas turi tirti teisės aktų atitikimą *Konstitucijai* kaip *visumai*, neišskiriant pavienių Konstitucijos straipsnių ar juos atribojant nuo konstitucinių principų. Konstitucingumo tyrimo metu turi būti taikomas ne tik lingvistinis, bet ir sisteminis, loginis, bendrųjų teisės principų bei kiti aiškinimo metodai. Konstitucija – vientisas, darnus aktas ir nė vienos jos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.⁹⁰ Kaip pažymi Konstitucinio Teismo teisėjas V. Sinkevičius, tiriant teisės aktų atitikimą Konstitucijai, „būtina matyti visuminį konstitucinį reguliavimą.“⁹¹ Todėl aptartų Konstitucinio Teismo nutarimų analizė leidžia daryti išvadą, jog Konstitucinis Teismas, atlikdamas ginčijamo teisės akto konstitucinę kontrolę ir pastebėjęs, kad aktas prieštarauja ne (tik) pareiškėjo nurodytiems, bet (ir) kitiems Konstitucijos straipsniams, bei konstituciniams principams privalo konstatuoti ir tai. Tokia Teismo veikla negali būti vertinama kaip jo jurisdikcinių ribų peržengimas.

2.3.2. Kitų teisės aktų, nei nurodyta pareiškėjo, tyrimas

Kaip jau minėta, tirdamas teisės aktų atitikimą kitiems Konstitucijos straipsniams bei konstituciniams principams, nei nurodyta pradiniam pareiškėjo prašyme, Konstitucinis Teismas neperžengia Konstitucijoje įtvirtintų savo įgaliojimų. Šios jurisdikcinės doktrinos logiškas tęsinys būtų nustatyti, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik tų teisės aktų atitikimą Konstitucijai, kurie yra ginčijami, ar Teismas, konstitucinio proceso metu pastebėjęs, kad Konstitucijai prieštarauja ir kiti, pareiškėjo prašyme neminimi teisės aktai, gali savo iniciatyva praplėsti tyrimo ribas ir spręsti neginčijamų teisės aktų konstitucingumo klausimus.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53 – 2361.

⁹¹ Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos // Jurisprudencija. 2005, t. 67 (59). P.14.

Konstitucinio Teismo praktikoje yra pavyzdžių, kai Teismas byloje atkreipė dėmesį į pareiškėjo neginčijamus teisės aktus ar jų dalis ir išsprendė jų atitikimą Konstitucijai. Galima išskirti du atvejus, kada Teismas taip praplečia konstitucingumo tyrimo ribas:

1. kai pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, tačiau neprašo išsiaiškinti poįstatyminio teisės akto sutikimo su įstatymu, kurio pagrindu priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas;
2. kai pareiškėjo ginčijamo teisės akto nustatyti teisiniai santykiai yra reguliuojami ir kitais, pareiškėjo neginčijamais teisės aktais.

Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija tik poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai ir neprašo ištirti, jo sutikimo su įstatymu, kuriuo vadovaujantis jis buvo priimtas, Konstitucinis Teismas turi pareigą patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja pareiškėjo nenurodytam įstatymui, ir tai ar prašyme nenurodytas įstatymas atitinka Konstitucijos nuostatas. Priešingu atveju teisinėje sistemoje nebūtų užtikrinta Konstitucijos viršenybė, o Konstitucinis Teismas tinkamai neatliktų savo priedermės – šalinti iš teisinės sistemos visus antikonstitucinius teisės aktus.

Tiriant ginčijamo poįstatyminio teisės akto atitiktį tiesiogiai Konstitucijai, gali paaiškėti, jog pats savaime šis aktas Konstitucijai neprieštarauja, tačiau prieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis priimtas. Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija reikalauja, kad poįstatyminis teisės aktas neprieštarautų įstatymui, o įstatymas – Konstitucijai. Logiška teigti, kad įstatymui prieštaraujantis poįstatyminis aktas prieštarauja ir Konstitucijai. Todėl tuo atveju, jei Konstitucinis Teismas apsiribos tik poįstatyminio teisės akto santykio su Konstitucija tyrimu, nebus galima nustatyti, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas atitinka Konstitucijai tuo aspektu, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui. Iš to seka, kad Konstituciniam Teismui sprendžiant poįstatyminio teisės akto konstitucinio teisėtumo klausimą, visada turi būti patikrinama ir tai, ar šis aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, nors ir pareiškėjas to neginčijo.⁹²

Tiriant poįstatyminių teisės aktų konstitucingumą galima ir tokia situacija, kai poįstatyminis aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu priimtas pareiškėjo prašomas ištirti poįstatyminis teisės aktas, tačiau pats įstatymas neatitinka Konstitucijos nuostatų. Remiantis teisės aktų hierarchiniais ryšiais, nebetenka abejoti, jog antikonstitucinio įstatymo pagrindu priimtas poįstatyminis teisės aktas negali būti pripažintas atitinkantis Konstitucijos nuostatas. Taigi, tyrimo metu pastebėjus, kad įstatymas, kurio pareiškėjas neginčija, tačiau kuriuo yra grindžiamas pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis aktas, prieštarauja Konstitucijai, Konstituciniam Teismui tenka peržengti pareiškėjo prašyme suformuluotas tyrimo ribas ir konstatuoti neginčijamo įstatymo antikonstitucingumą. Atkreiptinas dėmesys, jog Konstituciniam Teismui, gavus prašymą ištirti

⁹² Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, t.30 (22). P.138.

poįstatyminio teisės akto konstitucingumą, nėra tikslinga visuomet spręsti pareiškėjo neginčijamo įstatymo atitiktį Konstitucijai. Tai daroma tik poįstatyminio teisės akto tyrimo metu pastebėjus, jog įstatymas prieštarauja Konstitucijai.

Kitas Konstitucinio Teismo įgaliojimų probleminis klausimas kyla, kai nagrinėjant pareiškėjo nurodyto teisės akto atitikimą Konstitucijai, Teismas pastebi, jog abejonų dėl jo teisėtumo kelia kitas, su ginčijamu aktu susijęs, bet prašyme neginčijamas teisės aktas. Pastebėtina, kad tuos pačius visuomeninius santykius reguliuoja ne vienas, bet keli teisės aktai, jų nustatytas teisinis reguliavimas persipina ir būna neatsiejamas vienas nuo kito. Konstitucinis Teismas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus tirti teisės aktų konstitucingumą, turi pareigą iš teisinės sistemos šalinti antikonstitucinius aktus. Todėl tiriant tik pareiškėjo prašyme įvardyto teisės akto konstitucingumą galėtų susidaryti tokia situacija, kai pripažinus tokį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, liktų galioti antikonstituciniai teisės aktai, reguliuojantys tą pačią teisinių santykių sritį.

Mokslininkų nuomonės šiuo klausimu skiriasi. Vieni teigia, kad kitų nei nurodyta teisės aktų vertinimas yra už Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribų. Teismas neturi įgaliojimų savo iniciatyva pradėti tirti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Kiti mokslininkai pabrėžia, jog tokiu atveju Konstitucinis Teismas tyrimą pradeda tik gavęs pareiškėjo prašymą, o toks tyrimo ribų išplėtimas gali būti vertinamas kaip pareiškėjo „techninės klaidos“ neišsamiai suformuluotame kreipimesi ištaisymas. Konstitucinis Teismas lyg pratęsia, patikslina pareiškėjo prašymą, papildo tuo turiniu, kuris objektyviai turėjo būti pateiktas pareiškėjo, jei jis būtų kruopščiau ir visapusiškiau jį ruošęs.

Konstitucinio Teismo nutarimų analizė parodė, kad Teismo praktikoje būta atvejų, kai jis tirdamas prašyme nurodyto teisės akto atitiktį Konstitucijai, tik atkreipė dėmesį į teisės aktą, kuris reglamentuoja tą pačią teisinių santykių sritį kaip ir ginčijamas aktas, tačiau kurio konstitucingumo pareiškėjas nekvestionavo. Atkreipęs į tai dėmesį, Teismas tolimesnio neginčijamo akto konstitucingumo tyrimo neatliko.

Konstitucinio Teismo 2000 gruodžio 6 d. nutarime⁹³ buvo tiriama, ar Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo tam tikros nuostatos neprieštarauja konkrečiai įvardintiems Konstitucijos straipsniams bei konstituciniams principams. Teismas šiame nutarime pažymėjo, jog ginčijamų nuostatų reglamentavimas susijęs su Administracinių teisės pažeidimo kodekse (ATPK) numatytais administracinėmis nuobaudomis, todėl iškėlė ir minėto teisės akto konstitucingumo

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 105 – 3318.

klausimą. Tačiau reikia pabrėžti, jog Teismas atsisakė nagrinėti ATPK tam tikrų nuostatų konstitucingumą, motyvuodamas tuo, jog pareiškėjas prašyme neginčijo jo atitikimo Konstitucijai.

Tikslinga atkreipti dėmesį, jog Konstitucinis Teismas dažnai apskritai negalėtų iširti ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai, prieš tai neištyręs, ar kitas, pareiškėjo neginčijamas teisės aktas tiesiogiai susijęs su pareiškėjo ginčijamu teisės aktu, neprieštarauja Konstitucijai. Tokią situaciją galima iliustruoti Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. priimtu nutarimu.⁹⁴ Šioje byloje Teismas pagal Seimo narių prašymą tyrė, ar 2001 m. valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija) neprieštarauja Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalies nuostatai, nurodančiai, kad negalima mažinti įstatymais numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti. Pareiškėjo prašyme pažymėta, jog ginčijamame įstatyme buvo nustatyta, kad žemės ūkiui finansuoti yra numatyta mažiau kaip 10 procentų nacionalinio biudžeto išlaidų. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnyje nustatyta, kad žemės ūkiui finansuoti kasmet paprastai skiriama ne mažiau kaip 10 procentų nacionalinio biudžeto išlaidų. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą neprašė spęsti dėl Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo atitikimo Konstitucijai. Tačiau Teismas nutarime pažymėjo, kad tik ištyrus šio neginčijamo įstatymo atitiktį Konstitucijai, galima spęsti dėl 2001 m. valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo konstitucingumo. Atlikęs Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio konstitucinę kontrolę, Teismas pripažino šią nuostatą prieštaraujančia Konstitucijai.

Taigi, kaip parodė nagrinėjami Konstitucinio Teismo nutarimų pavyzdžiai, Teismas elgiasi skirtingai, nustatęs, jog pareiškėjo nekvestionuojamas teisės aktas įsiterpia į ginčijamo teisės akto teisinio reguliavimo sritį. Vienais atvejais (2000 gruodžio 6 d. nutarimas) Teismas tik atkreipia dėmesį į tokius teisės aktus, bet jų konstitucingumo netikrina, motyvuodamas tuo, jog pareiškėjas jų neginčijo. Kitais atvejais (2001 lapkričio 29 d., 2002 spalio 14 d. nutarimai) – atlieka išsamų jų tyrimą ir apie atitikimą Konstitucijai skelbia rezoliucinėje dalyje. Prieš pradėdamas pareiškėjo neginčijamų teisės aktų konstitucinės patikros procesą, Konstitucinis Teismas turi kruopščiai įvertinti ir konstatuoti, kad tokie teisės aktai tiesiogiai ir neatskiriama susiję su ginčijamu teisės aktu ir tam tikra dalimi juo įsiterpiama į pareiškėjo ginčijamus teisinius santykius. Dar plėtojama Konstitucinio Teismo doktrina šiuo klausimu turėtų suformuluoti esminius kriterijus, kuriais remiantis, būtų galima tirti pareiškėjo neginčijamų teisės aktų konstitucingumą. Kitu atveju Konstituciniam Teismui kiltų grėsmė peržengti savo konstitucines jurisdikcijos ribas.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 5 – 186.

2.4. Konstitucinių įstatymų atitikimas Konstitucijai

Pagal Konstitucijos 105 str. Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai, o Prezidento bei Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Ši nuostata tarsi nutyli apie Konstitucinio Teismo įgaliojimus vertinti konstitucinių įstatymų konstitucingumą. Tenka pažymėti, jog ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 bei 63 straipsniuose, nusakančiuose nagrinėjamų bylų kategorijas, tiesiogiai tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai nenurodyti. Kaip jau ne kartą buvo minėta, Konstituciją sudaro ne tik jos tekstas, jame išdėstytos teisės normos, bet ir konstituciniai principai, Konstitucinio teismo doktrina. Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią ir tik dėl kategoriško formalizmo, kai už Konstitucijos raidės nematoma jo dvasios, Konstitucinis Teismas turėtų susilaikyti nuo konstitucinių įstatymo nagrinėjimo⁹⁵. Tačiau oficiali Konstitucinio Teismo doktrina skelbia, jog Teismas vertina konstitucinių įstatymų atitikimą Konstitucijai. Teismas keliuose savo nutarimuose yra atskleidęs konstitucinių įstatymų sampratą, ypatingą jų vietą teisės sistemoje bei ypatingą jų teisinę galią.

Prieš nagrinėjant Konstitucinio Teismo suformuluotą konstitucinių įstatymų konstitucinės kontrolės doktriną, tikslinga plačiau apžvelgti konstitucinių įstatymų ypatumus.

Konstitucijos 69 str. vartojamos dvi skirtingos sąvokos: „įstatymas“ ir konstitucinis „įstatymas“. Skirtingų sąvokų vartojimas nėra atsitiktinumas. Minėto straipsnio 3 d. numatyta, kad konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas. Tai, kad šiame straipsnyje numatyta skirtinga konstitucinių įstatymų priėmimo, keitimo procedūra, reiškia, kad šie teisės aktai turi ypatingą teisinę galią ir užima išskirtinę vietą teisinėje sistemoje.

Tenka pažymėti, jog teisės aktuose bei teisinėje literatūroje šiuo klausimu sunku surasti aiškiai ir vienareikšmiškai išspręstą konstitucinių įstatymų sampratos bei jų klasifikavimo klausimą.

Pagal Lietuvos Respublikos Seimo statuto⁹⁶ 168 str. konstituciniais įstatymais yra laikomi:

1. Konstitucijos 150 str. nurodyti įstatymai, t.y. 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“,

2. Konstitucijos pataisos,

⁹⁵ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas / sud. V. Rinkevičius. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 23.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15 – 249.

3. tiesiogiai Konstitucijoje įvardinti įstatymai ir nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymo sąrašo,
4. ir kiti konstitucines normas konkretinantys įstatymai, nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Konstituciją Konstitucijos pataisos bei Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti teisės aktai yra laikomi ne konstituciniais įstatymais, o Konstitucijos sudedamąja dalimi. Jie turi pačios Konstitucijos galią. Seimo statute skirtingos galios bei reikšmės teisės aktų įvardijimas tuo pačiu „konstitucinių įstatymų“ pavadinimu sukelia nemažai painiavos. Todėl aiškinantis šių įstatymų sampratą bei jų ypatumus būtina remtis konstitucinėmis nuostatomis. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime,⁹⁷ pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Šiuo teiginiu Konstitucinis Teismas atsisakė laikyti konstituciniais įstatymais steigiamosios galios aktus: Konstitucijos pataisas ir Konstitucijos 150 str. numatytus konstitucinius aktus. Toks konstitucinių įstatymų instituto traktavimas leidžia konstatuoti, kad jie kaip ir „paprasti“ įstatymai yra Seimo legislatiniai aktai, tačiau jiems taikoma speciali jų priėmimo ir keitimo procedūra. Ypatingą jų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Jie negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai „paprastais“ įstatymais nebus reguliuojami. Konstitucijoje konstituciniai įstatymai yra numatyti tam, kad būtų galima užtikrinti šiais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių didesnę stabilumą. Pačiame Konstitucijos tekste nėra tiesiogiai nurodyta konstitucinių įstatymų teisinė galia, tačiau vadovaudamasis sisteminiu Konstitucijos aiškinimu, įvertinęs visuminį konstitucinį reguliavimą, Teismas minėtame nutarime įtvirtino, jog konstituciniai įstatymai yra aukštesnės teisinės galios nei „paprasti“ įstatymai. Remiantis konstitucijoje įtvirtinta teisės šaltinių hierarchija, darytina išvada, jog poįstatyminis aktas negali prieštarauti įstatymui bei konstituciniam įstatymui, įstatymas – konstituciniam įstatymui. Iš Konstitucijos 7 str. 1 d. nuostatos, jog negalioja joks įstatymas ar *kitas aktas*, priešingas Konstitucijai, seka, kad konstitucinis įstatymas turi atitikti Konstituciją. Pagal Konstitucijos 102 bei 105 str. nuostatas, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, sprendžia Konstitucinis Teismas.

Taigi, Konstitucinis Teismas tirdamas ginčijamo akto atitiktį Konstitucijai ir sistemiskai aiškindamas Konstitucijos nuostatas, nutarime atskleidė dar vieną savo konstitucinių įgaliojimų

⁹⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 29 – 938.

aspektą. Konstituciniame Teisme konstitucinių įstatymų konstitucingumo klausimų nagrinėjimas negali būti vertinamas kaip jurisdikcijos ribų peržengimas.

2.5. Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumas

Konstitucijos 102 str. pasakyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir *kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai*, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Kaip jau minėta šio darbo 1.2.1. dalyje, Seimas savo veikloje priimta ne tik įstatymus, bet ir kitus, t.y. poįstatyminius teisės aktus (Konstitucijos 70 str. 2 d.). Detalesnis Seimo priimamų teisės aktų sąrašas pateikiamas Lietuvos Respublikos Seimo statute. Pagal jo nuostatas Seimas priima nutarimus, procedūrinius sprendimus, rezoliucijas, kreipimusis, nenorminius nutarimus, deklaracijas (pvz., Seimo statuto 9, 29, 100, 128, 182 str.). Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose minima sąvoka „kiti Seimo aktai“ nekelia abejonių, jog Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tikrinti ir jų atitiktį Konstitucijai. Tačiau minėtos Konstitucijos nuostatos bei Konstitucinio Teismo įstatymo 63 str. 1 d. 1 punktas tiesiogiai nenurodo, Konstitucinio Teismo įgaliojimų tikrinti, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai turi atitikti įstatymus. „Seimo kitų aktų“ atitikties įstatymams kontrolė lyg ir nutylėta.

Konstitucinis Teismas jau savo veiklos pradžioje sprendė Seimo priimto nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimą.⁹⁸ Šiame nutarime Teismas pateikė poįstatyminio teisės akto sąvoką ir pažymėjo, kad šiems teisės aktams yra taikomi tam tikri reikalavimai: jie turi būti priimti remiantis įstatymais, negali jiems prieštarauti, turi realizuoti įstatymo normas ir negali pakeisti paties įstatymo, sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Teismas nutarime pabrėžė, jog šie poįstatyminio akto ypatumai yra privalomi ir Konstitucijos 70 str. 2 d. nurodytiems kitiems, t.y. Seimo išleistiems poįstatyminiams aktams. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo poįstatyminiai aktai negali prieštarauti Konstitucijai ir Seimo išleistiems įstatymams. Reikia pažymėti, kad šie poįstatyminiai aktai taip pat negali prieštarauti ir konstituciniams įstatymams. Priešingu atveju būtų sugriauta Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija bei pažeistas įstatymo viršenybės prieš poįstatyminius aktus principas. Konstitucinių principų pažeidimas yra pačios Konstitucijos pažeidimas, todėl absoliuti Konstitucijos viršenybė bus garantuota tik tuo atveju, jei visi (taigi ir Seimo) poįstatyminiai aktai neprieštarauja įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai.

Iš to seka, jog Konstitucinis Teismas, sistemiškai aiškindamas Konstitucijos nuostatas, Seimo priimamų poįstatyminių aktų atitikties įstatymams kontrolę traktuoja kaip savo jurisdikcijos

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7 – 116.

objektą. Teismas savo veikla parodė, kad Konstitucija negali būti suprantama vien tik kaip jos tekstas, o plečiamai bei sistemiškai aiškinant Konstitucijos nuostatas gali būti atrasti nauji Konstitucinio Teismo jurisdikcijos konstitucinio įtvirtinimo aspektai.

2.6. Oficialiai neskelbiamų teisės aktų konstitucingumo tyrimas

Konstitucinės teisės doktrinoje ne kartą yra pabrėžiami Konstitucijos preambuleje įtvirtinti svarbūs Lietuvių Tautos siekiai sukurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę bei teisinę valstybę. Teisinės valstybės aspektai išreikšti įvairiose Konstitucijos nuostatose: Lietuvos valstybė nepriklausoma demokratinė respublika (1 str.), valdžios galias riboja Konstitucija (5 str. 2 d.), negalioja joks aktas priešingas Konstitucijai (7 str. 1 d.), žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (18 str.) ir kt. Teisinės valstybės principo esminis elementas yra ir tai, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Teisė negali būti nevieša, o teisės akto viešas paskelbimas garantuoja teisės subjekto galimybę sužinoti apie aktuose reglamentuojamus jo elgesio reikalavimus. Lietuvos teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“.⁹⁹

Tačiau Lietuvoje galioja Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas,¹⁰⁰ kuris reglamentuoja valstybės paslaptį sudarančios informacijos apsaugą. Pagal šį įstatymą valstybės paslaptimi pripažįstama politinė, karinė, žvalgybos, kontržvalgybos, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui, teritorijos vientisumui, gynybinei galiai, padaryti žalos valstybės interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei. Tarnybos paslaptimi laikoma politinė, karinė, ekonominė, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės ar jos institucijų interesams arba sudaryti prielaidas neteisėtam valstybės paslaptį sudarančios informacijos atskleidimui, sukelti pavojų žmogaus sveikatai (Įstatymo 2 str.). Tokia informacija pagal svarbą, galimos žalos, kurią patirtų valstybė, jos institucijos ar asmenys, jeigu ši informacija būtų prarasta arba atskleista neturintiems teisės ją sužinoti asmenims, dydį ir pagal apsaugos, būtinos tokiai informacijai apsaugoti, lygį yra skirstoma į visiškai slaptą, slaptą, konfidencialią bei riboto naudojimo informaciją (Įstatymo 5 str. 1 d.). Įslaptintai informacijai suteikiamos atitinkamos slaptumo žymos. Viena iš tokios informacijos apsaugos priemonių yra ta, kad teisės aktai, kuriuose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios informacijos, „Valstybės žiniuose“ negali būti skelbiami. Jie įsigalioja jų pasirašymo dieną, jeigu pačiuose teisės aktuose nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data. Šie aktai turi būti išsiunčiami toms

⁹⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12 – 296.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4 – 29.

institucijoms, kurios įstatymų nustatyta tvarka gali disponuoti valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančia informacija.

Esant tokiam teisiniam reglamentavimui kyla klausimas, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti ir tų teisės aktų konstitucingumą, kurie pažymėti tam tikra slaptumo žyma ir kurie nebuvo oficialiai paskelbti.

Pirmą kartą savo veikloje Konstitucinis Teismas su šiuo klausimu susidūrė 2000 m. nagrinėdamas Aukštesniojo administracinio teismo prašymą ištirti, ar vienas Vyriausybės nutarimas neprieštarauja Konstitucijos nuostatom. Akcentuotina tai, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas nebuvo skelbtas „Valstybės žiniuose“, nes buvo pažymėtas žyma „visiškai slaptai“. Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime pažymėjo, kad „pagal Konstitucijos 105 straipsnį *Konstitucinis Teismas*, esant Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų teisiniais motyvais grindžiamam kreipimuisi, *turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma.*“¹⁰¹ Pažymėtina, kad priešingu atveju Konstitucinis Teismas negalėtų tinkamai įgyvendinti savo pareigos: šalindamas iš teisės sistemos visus antikonstitucinius teisės aktus garantuoti Konstitucijos viršenybę bei konstitucinį teisėtumą.

Kadangi, nagrinėjamoje byloje buvo svarstomas Vyriausybės nutarimas, pažymėtas visiško slaptumo žyma, Konstitucinis Teismas skyrė uždara teismo posėdį (Konstitucinio Teismo įstatymo 18 str. 4 d.). Tačiau Konstitucinis Teismas nutarime atkreipė dėmesį į dar vieną svarbų aspektą. Konstitucijos 107 str. 1 d. nustatyta, jog teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 18 str. 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimas visada skelbiamas posėdžių salėje viešai. Šio įstatymo 84 str. reikalauja, kad Konstitucinio Teismo nutarimai oficialiai būtų skelbiami „Valstybės žiniuose“, specialiame Seimo leidinyje bei laikraščiuose. Nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 107 str.1 d., Konstitucinio Teismo įstatymo 84 str. ir 18 str. 8 d. Konstitucinis Teismas *privalo* oficialiai skelbti savo sprendimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų sutikimo su Konstitucija, dėl Respublikos Prezidento aktų ir Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais nepriklausomai nuo to, ar Konstitucinio Teismo nagrinėtas teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma. Neatsižvelgiant į tai, kad

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 30 – 840.

bylos nagrinėjimas paskirtas uždarame Teismo posėdyje, Teismo sprendimas turi būti paskelbtas viešai. Tai konstitucinė jo įsigaliojimo sąlyga.

Tikslinga atkreipti dėmesį, jog Konstitucinis Teismas taip pat tiria ginčijamų teisės aktų, kurie dėl kitokių nei minėtos priežasčių nebuvo skelbiami „Valstybės žiniuose“, atitikimą Konstitucijos nuostatom.

Konstitucinis Teismas pagal pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymą nagrinėjo, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštaruoja į Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašytas sprendimas „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“. Analizuojant šią situaciją, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį, jog Vyriausybė ginčijamu sprendimu pritarė Danijos kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymui įsigyti kelių akcinių bendrovių akcijas ir taip sudarė šiam ūkio subjektui galimybę užimti dominuojančią padėtį cukraus rinkoje. Pažymėtina, kad Vyriausybės sprendimas dėl leidimo sukurti cukraus gamybos monopolį, laikytinas valstybės valdymo reikalu. Tačiau Vyriausybė, sprendama valstybės valdymo reikalus priėmė ne nutarimą, kaip to reikalauja Konstitucijos 95 str., o sprendimą. Skirtingai nuo Vyriausybės nutarimų, minėtas sprendimas nebuvo oficialiai paskelbtas „Valstybės žiniuose“, o tiesiog įrašytas į Vyriausybės posėdžio protokolą ir protokolo išrašai išsiųsti tiems subjektams, kuriems buvo skirtas Vyriausybės sprendimas.

Konstitucinis Teismas išnagrinėjęs pareiškėjo prašymą, nutarime¹⁰² pažymėjo, jog Konstitucijoje yra vartojama ne tik sąvoka „Vyriausybės nutarimai“, bet ir kitos sąvokos „Vyriausybės aktai“ (pvz., Konstitucijos 105 ir 106 str.), „Vyriausybės sprendimai“ (pvz., Konstitucijos 123 str.). Konstitucijoje vartojama sąvoka „Vyriausybės sprendimai“, kaip ir sąvoka „Vyriausybės aktai“, yra bendrinė, ji apibūdina ne Vyriausybės aktų rūšį, bet reiškia Vyriausybės valios pareiškimą įgyvendinant jai nustatytą kompetenciją. Konstitucijoje įtvirtinta tik viena Vyriausybės teisės aktų, kuriuos ji turi teisę priimti sprendama valstybės valdymo reikalus, rūšis – nutarimai. Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo vienas iš elementų yra tas, kad teisės aktų galia nukreipiama į ateitį. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Konstituciniai reikalavimai, kad galiotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiotų į ateitį, - svarbi teisinio tikrumo prielaida. Pagal Konstituciją Vyriausybė, sprendama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus, ir jie turi būti oficialiai paskelbti nepriklausomai nuo to, ar Vyriausybės priimami teisės aktai yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepriklausomai nuo to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 102-3636.

skirti. Įvertinęs tai, kad Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo klausimus priėmė ne nutarimą, bet protokolinį sprendimą ir kad šis sprendimas nebuvo oficialiai paskelbtas, Konstitucinis Teismas pripažino ginčijamą sprendimą prieštaraujančiu Konstitucijos 95 str. pagal formą ir pasirašymo tvarką, o pagal skelbimo ir įsigaliojimo tvarką - Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui.

Apibendrinant galima teigti, kad Konstitucinis Teismas, užtikrindamas tinkamą Konstitucijos suteiktų įgaliojimų įgyvendinimą, siekdamas garantuoti konstitucinį teisėtumą, privalo tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas, neatsižvelgiant į tai, kad jie yra pažymėti kokia nors slaptumo žyma, ar dėl kitų priežasčių nebuvo oficialiai skelbti.

2.7. Teisės akto teksto autentiškumo problema konstitucinio tyrimo metu

Kaip jau buvo minėta, Konstitucijoje yra nuostata, nusakanti, kad galioti gali tik paskelbti įstatymai (Konstitucijos 6 str. 2 d.). Apie oficialų teisės aktų paskelbimą mini ir kiti Konstitucijos straipsniai, pavyzdžiui 70, 71, 72, 149. Oficialiu teisės akto paskelbimu laikomas jų paskelbimas leidinyje „Valstybės žinios“.¹⁰³ Taigi, Konstitucinis Teismas turėtų tirti tuos teisės aktus, kurie buvo oficialiai paskelbti šiame leidinyje. Tačiau Konstitucinis Teismas tikrindamas teisės aktų konstitucingumą gali susidurti su dar viena jo jurisdikcijos ribas apibrėžiančia problema: koks yra oficialus ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto tekstas. Reikia pabrėžti, kad tokia problema Teismui gali iškilti tuo atveju, kai „Valstybės žiniose“ publikuojami oficialiai paskelbto teisės akto atitaisymai. Galima tik svarstyti dėl kokių priežasčių atsiranda klaidos ir kyla būtinybė jas taisyti, tačiau tenka pripažinti, kad neretai taisomi ypač svarbius visuomeninius santykius reglamentuojantys teisės aktai. Oficialiai skelbiamu teisės akto atitaisymu dažnai pašalinamos ne vien korektūros ar techninio pobūdžio klaidos, kurios gali atsirasti spausdinant, bet pakeičiamas teisinio reguliavimo turinys. Todėl ir kyla klausimas, koks yra autentiškas teisės akto tekstas, kurio konstitucingumą ir turėtų tirti Konstitucinis Teismas. Reikia pažymėti, kad tokio pobūdžio klausimo Konstituciniam Teismui dar neteko aiškinti, todėl nėra suformuotos Teismo doktrinos, kuria būtų galima remtis vertinant Konstitucinio Teismo įgaliojimų ribas nagrinėjamoje situacijoje.

Tačiau analizuojant Konstitucijos ir Seimo statuto nuostatas, galima pateikti keletą argumentų. Pirmiausia tikslinga pažymėti, kad pagal Seimo statuto 29 straipsnį Seimo Pirmininkas yra įgaliotas per 10 dienų nuo priėmimo patvirtinti Seimo priimto įstatymo teksto autentiškumą ir perduoti jį Respublikos Prezidentui pasirašyti. Pagal Konstitucijos 71 str. 1 d. Prezidentas per 10 dienų nuo įteikimo gali įstatymą pasirašyti ir oficialiai jį paskelbti. Įstatymas skelbiamas „Valstybės

¹⁰³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12 – 296.

žiniose“. Šios nuostatos suponuoja mintį, kad oficialiu įstatymo tekstu reikia laikyti tą tekstą, kurį pasirašo ir oficialiai paskelbia Prezidentas. Seimo priimto ir Prezidento paskelbto įstatymo niekas nebegali keisti išskyrus patį įstatymų leidėją – Seimą.

Todėl galime daryti prielaidą, jog Konstitucinis Teismas vykdydamas konstitucingumo tyrimą ir susidūręs su ginčijamo teisės akto atitaisymo klausimu, turėtų tirti tą teisės akto tekstą, kurį prieš paskelbimą pasirašė pareigūnas, pagal įstatymus turintis šią teisę.

Šiame darbe stengtasi parodyti, jog Konstitucinis Teismas per savo jurisprudenciją gali pats išplėsti savo kompetencijos ribas, numatytas Konstitucijoje bei Konstitucinio Teismo įstatyme. Svarbiausias konstitucinės kontrolės institucijos uždavinys – užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą. Todėl pagrįstai keliamas klausimas, ar Konstitucinis Teismas galėtų visiškai tai užtikrinti, jei jis neturėtų teisės tirti nebegaliojančių, oficialiai paskelbtų, bet dar neįsigaliojusių, oficialiai neskelbtinų, konstitucinių įstatymų bei Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo, ar Teismas garantuos konstitucinį teisėtumą jei nustatęs, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, neeliminuos jo iš teisinės sistemos vien todėl, jog pareiškėjas netiksliai suformulavo prašymą ir neginčijo to akto konstitucingumo. Konstitucinio Teismo teisė plėsti savo jurisdikcijos ribas išplaukia iš pačios Konstitucijos sisteminio, loginio aiškinimo bei visuminio jos nuostatų supratimo. Svarbu tai, kad Konstitucinis Teismas, plėsdamas savo jurisdikcijos ribas, pateikia motyvuotą, teisiniais argumentais grįstą savo poziciją.

IŠVADOS

Atlikus konstitucinės teisės mokslinės literatūros, mokslinės periodikos, teisės aktų, Konstitucinio Teismo praktikos sisteminę analizę, galima daryti išvadas:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nepriklausoma nuo jokios valstybės valdžios specializuota konstitucinės kontrolės institucija, kurios pagrindinė funkcija – teisės aktų konstitucingumo įvertinimas. Esminiai Konstitucinio teismo statuso bruožai, lemiantys konstitucinės kontrolės modelį, jo efektyvumą yra Konstitucijoje įtvirtinta Konstitucinio Teismo kompetencija, jo priimamų sprendimų privaloma teisinė galia bei ribotas asmenų, turinčių kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisę, ratas.

2. Konstitucinio Teismo formuluojama doktrina atskleidė, jog Konstitucijoje įtvirtinta Konstitucinio Teismo jurisdikcija nėra visiškai statiškas reiškinys. Konstitucinis Teismas, siekdamas užtikrinti Konstitucijos viršenybę bei garantuoti konstitucinį teisėtumą, turi diskrecijos teisę plėsti savo jurisdikcijos ribas.

3. Konstitucinis Teismas veiklos pradžioje laikėsi nuostatos, jos jis tiria tik galiojančių teisės aktų atitikimą Konstitucijai. Tačiau ši doktrina buvo revizuojama ir šiuo metu Konstitucinis Teismas tiria ne tik galiojančių, bet ir nebegaliojančių teisės aktų konstitucingumą. Tuo atveju, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi byla nagrinėjantis teismas, kuriam kilo abejonė dėl byloje taikomo teisės akto konstitucingumo, Konstitucinis Teismas privalo išnagrinėti prašymą neatsižvelgiant į ginčijamo akto galiojimą. Taip pat Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti priimtų ir oficialiai paskelbtų teisės aktų atitikimą Konstitucijai, nepriklausomai nuo to, kokia yra nustatyta šių aktų taikymo pradžia.

4. Konstitucija – sistemiškai darnus ir vientisas teisės aktas, todėl Konstitucinis Teismas, vertindamas teisės akto konstitucingumą, turi įgaliojimus tirti, ar pareiškėjo ginčijamas teisės aktas neprieštarauja ne tik prašyme įvardytiems, bet ir tiesiogiai jame nenurodytiems Konstitucijos straipsniams bei konstituciniams principams.

5. Tuo atveju, kaip pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo patikrinti jo atitikties įstatymui, kurio pagrindu jis priimtas, Konstitucinis Teismas privalo patikrinti ginčijamo poįstatyminio akto sutikimą su neginčijamu įstatymu, taip pat turi pareigą patikrinti ir minėto įstatymo atitiktį Konstitucijai.

6. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ne tik pareiškėjo nurodytų įstatymų atitiktį Konstitucijai, bet ir pareiškėjo neginčijamų įstatymų konstitucingumą jei pastarieji įstatymai yra tiesiogiai ir neatsiejamai susiję su ginčijamu įstatymu ir įsiterpiama į ginčijamo įstatymo teisinio reguliavimo sferą.

7. Konstitucinis Teismas suformulavo doktriną, pagal kurią konstituciniai įstatymai užima ypatingą vietą teisės aktų sistemoje. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar poįstatyminiai

aktai neprieštarauja įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, ar įstatymai neprieštarauja konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, ar konstituciniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai.

8. Konstitucinis Teismas, iš teisinės sistemos šalindamas antikonstitucinius teisės aktus ir taip garantuodamas Konstitucijos viršenybę bei konstitucinį teisėtumą, turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar Seimo priimtas poįstatyminis teisės aktas, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to jis yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo, riboto naudojimo ar panašia žyma. Neatsižvelgiant į tai, kad teisės aktų, kuriuose įtvirtinta valstybės, tarnybos, profesijos ar komercijos paslaptį sudaranti informacija, atitikimo Konstitucijai nagrinėjimas gali būti paskirtas uždareme Teismo posėdyje, Konstitucinio Teismo nutarimas visada skelbiamas viešai.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra

1. Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // *Jurisprudencija*. Vilnius. 2002, t. 30 (22). P.148 - 160.
2. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. 924 p.
3. Favoreu L. Konstituciniai teismai. / vert. E. Jarašiūnas. - Vilnius: Garnelis, 2001. 115 p.
4. Jarašiūnas E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas // *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė* (konf. medž.). – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 139 – 156.
5. Jarašiūnas E. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje // *Jurisprudencija*. 2004, t. 52 (44). P. 7 - 18 .
6. Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai // *Jurisprudencija*. 2002, t. 33 (25). P. 30 - 41.
7. Jarašiūnas E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjo, veiklos aspektų // *Jurisprudencija*. 1999, t. 12 (4). P. 47 - 57.
8. Jarašiūnas E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas / sud. V.Rinkevičius*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 234 - 257.
9. Jarašiūnas E. Parlamentas, įstatymai ir konstitucinė justicija // *Justitia*. 1997, Nr. 6. P. 4 - 7.
10. Jeroslavcev V. Konstitucinio Teismo diskrecinė jurisdikcija // *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas / sud. V.Rinkevičius*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 66 - 72.
11. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas / sud. V.Rinkevičius*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 9 - 40.
12. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // *Justitia*. 2003, Nr. 3 - 4 (45 - 46). P. 2 - 12.
13. Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma // *Teisės problemos*. 2003, Nr. 3 (41). P.8 - 32.
14. Lapinskas K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje // *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje* – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995. P. 28.
15. Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 84 - 100.
16. Prezidento apkalta 2003 – 2004 / sud.V.A.Vaičaitis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 11 – 35.
17. Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. 428 p.
18. Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // *Teisės problemos*. 2004, Nr. 1 (43). P.8 - 45.
19. Ruškytė R. Pirmasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo dešimtmetis // *Teisės problemos*. 2003, Nr. 3 (41). P. 114 - 128.
20. Sinkevičius V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose // *Teisė*. 2004, t. 50. P. 125 - 135.
21. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos // *Justitia*. 2004, Nr. 3 (51). P. 2 - 11.
22. Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos // *Jurisprudencija*. 2005, t. 67 (59). P.7 - 19.
23. Sinkevičius V. Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka įstatymų leidybai // *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 210 - 219.
24. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // *Jurisprudencija*. 2002, t.30 (22). P.132 - 147.

25. Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. 2003, t.46 (38). P. 56 - 67.
26. Spruogis E. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisei // Teisės problemos. 2003, Nr. 3. P. 33 - 54.
27. Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis // Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 191 – 205.
28. Šedbaras S. Konstitucinis Teismas: kas tai ir kam to reikia // Justitia. 1996, Nr.1. P. 13 - 15.
29. Šileikis E. Konstitucinių įstatymų fenomenas // Justitia. 2001, Nr.4 – 5. P. 21, 23.
30. Tarptautinių žodžių žodynas / red. V.Kvietkauskas. - Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. 528 p.
31. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. 628 p.
32. Užsienio šalių konstitucijos / rink. sudar. E Jarašiūnas, G.Mesonis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 77 – 81.
33. Vaičaitis A.V. Ar suklupsime ant konstitucinių įstatymų slenksčio // Justitia. 2001, Nr.4 – 5. P. 16 - 20.
34. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 247.
35. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. - Vilnius: Justitia, 2001. 200 p.
36. Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija // Jurisprudencija. 2000, t.16(8). P.8 – 15.
37. Vnkleris P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje // Justitia. 1999, Nr. 5 – 6. P. 23 - 28.
38. Žilys J. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas// Jurisprudencija. 1999, t. 12(4). P. 58 - 68.
39. Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisė šaltinių sistemoje // Jurisprudencija. 2000, t. 17 (19). P. 72 - 78.
40. Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. 201 p.
41. Žilys J. Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P.15-57.
42. Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje // Jurisprudencija. 2000, t. 17 (9). P. 79 - 87.
43. Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: įkūrimo prielaidos ir vaidmuo užtikrinant konstitucinį teisingumą valstybėje // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje / sud. V.Rinkevičius. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995. P. 10 - 18.
44. Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija. 2001, t.21 (13). P. 47 - 62.
45. Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija // Teisės problemos. 2000, Nr.2. P. 85 - 98.

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2 – 2.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 12 – 296.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ // Žinios. 1992, Nr. 33 – 1015.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014
5. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111 – 4123.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120.
7. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Žinios. 1992, Nr. 22-635.
8. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Vastybės žinios. 1999, Nr. 5 - 97.
9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60 – 948.
10. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. 46 – 851.
11. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4 – 29.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 13 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisenos byloje nutraukimo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 54 – 1060.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 21 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisenos byloje Nr. 8 "Dėl Vilniaus miesto 2-osios apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 8-1 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai", nutraukimo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 72 – 1364.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7 – 116.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti referendumo įstatymo 1, 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 57 – 1120.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas „Dėl Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. spalio 12 d. nutarimai Nr. 421 „Dėl tarpūkinių ūmonių perregistravimo ir pajinių įnašų panaudojimo žemės ūkio ūmonėse“ ir Nr. 422 „Dėl žemės ūkio ūmonių vadovų teisių ir pareigų privatizavimo laikotarpiu“ atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 57 – 1433.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 86 – 1949.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 42–1345.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos Standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių Žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 1999, Nr. 61-2015.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 4 – 100.

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atvesti Seimo nutarimo (Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo (Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo (Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Audriui Butkevičiui inicijavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai, 238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 28-784.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 30 – 840.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 49– 1424.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 105 – 3318.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 110 – 3536.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 29 – 938.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 85– 2977.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 „Dėl vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų patvirtinimo ir tarnybos laiko, kurio reikia procentiniam priedui už ištarnautus metus gauti, nustatymo“ patvirtintų Vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos bei prokuratūros sistemų pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 8 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos ir prokuratūros pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 93– 3288.

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo išigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2001, Nr. 102-3636.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2002, nr. 5 – 186.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 82 – 3529.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 93 – 4000.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53 – 2361.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49 – 1600.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 38 – 1237.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 56 -1948.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: Konstitucinis Teismas, įgaliojimai, konstitucingumas.

KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJOS RIBOS

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama doktrina atskleidė naujus Konstitucinio Teismo nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme tiesiogiai neįtvirtintus jurisdikcijos aspektus. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe plačiau analizuojama, kokius įgaliojimus turi Konstitucinis Teismas tikrindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

Pirmajame darbo skyriuje didesnis dėmesys sutelktas į konstitucinę kontrolę Lietuvoje įgyvendinančios institucijos konstitucinį statusą. Čia aptariamas Konstitucinio Teismo veiklos teisinis reglamentavimas, speciali Teismo formavimo tvarka, išskirtinė jo vieta valstybės valdžių sistemoje, Teismo ir teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo garantijos. Nemažai dėmesio skiriama ir Konstitucinio Teismo jurisdikcijos klausimų analizei, akcentuojama išskirtinė Teismo veikla garantuojant Konstitucijos viršenybę bei konstitucinį teisėtumą. Darbe aptariamas daug mokslinių diskusijų keliantis Konstitucinio Teismo aktų klausimas. Mokslinės literatūros bei Teismo praktikos analizė leido išryškinti Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios ypatumus.

Antrajame darbo skyriuje daug dėmesio skiriama Konstitucijos nuostatomis, nustatančioms Konstitucinio Teismo jurisdikciją. Pažymėtina, jog pats Konstitucinis Teismas jau išsakė savo poziciją šiais klausimais. Todėl darbe analizuojama, kokias šių nuostatų aiškinimo reikšmes pateikia konstitucinę kontrolę įgyvendinanti institucija. Atskirų Konstitucinio Teismo jurisdikcijos aspektų apžvalga atskleidė, kaip formavosi Teismo kuriama doktrina, parodė, kaip ji buvo keičiama. Šis darbo skyrius paremtas Konstitucinio Teismo nutarimų sisteminė analize, kuri leido argumentuotai pagrįsti, kaip Teismas plečia savo jurisdikcijos ribas.

Darbo pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados bei mokslinės literatūros, teisės aktų sąrašas.

Summary

Keywords: the Constitutional Court, powers, constitutional legality.

THE LIMITS OF THE JURISDICTION OF THE CONSTITUTIONAL COURT

The doctrine formed by the Constitutional Court of Lithuanian Republic has opened new aspects of jurisdiction directly not approved neither by the Constitutional Court, nor by the Constitution, nor by the law on the Constitutional Court. Therefore in this final candidate work is widely analyzed what powers the Constitutional Court has, checking conformity of legal certificates to the Constitution.

In the first section of the work the greatest attention is concentrated on the constitutional control which is carrying out constitutional status of an establishment in Lithuania. Here are discussed legal regulation of activity of the Constitutional Court, the special order of Court formation, its exclusive place in system of authorities of the state, a guarantee of maintenance of independence of Court and judges. Considerable attention is given also to the analysis of questions on jurisdiction of the Constitutional Court, emphasized exclusive activity of Court in maintenance of domination of the Constitution and the constitutional legality. In this paper there are many scientific discussions causing a question about the reports of the Constitutional Court. Scientific literature analysis and Judiciary practice has allowed to allocate features of legal force of the Constitutional Court certificates.

In the second section of the work a lot of attention is paid to the positions of Constitution establishing jurisdiction of the Constitutional Court. It is necessary to note, that the Constitutional Court has already stated the position on these questions. Therefore in this work is analyzed what values of an explanation of these positions gives the establishment which is carrying out the constitutional control. The survey of the separate aspects of Constitutional Court jurisdiction has revealed how the doctrine created by Court was formed, has shown how it changed. This section of the work is based on the system analysis of the constitutional court decisions that made it possible to explain, how the Court expands borders of its powers.

At the end of the work the list of generalizing conclusions, scientific literature and legal certificates is given.